

SEKSUAALIKASVATUS KOULUKURAATTORIN TYÖSSÄ

Kokemuksia seksuaalikasvatuksesta koulukuraattoreiden kertomana

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, opinnäytetyö

Sosionomi (AMK), Hämeen ammattikorkeakoulu

syksy 2020

Elli Lukander

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia koulukuraattoreiden kokemuksia seksuaalikasvatuksesta. Tutkimuksen tilaajana toimi pienehkö eteläsuomalainen kuntayhtymä. Tutkimuksen aineisto muodostui kuntayhtymän koulukuraattoreiden vastauksista kirjoitelmapyyntöön. Tavoitteena oli saada aineisto, jonka pohjalta oli mahdollista tutkia kuraattoreiden kokemuksia, seksuaalikasvatuksen nykytilaa, haasteita ja mahdollisuuksia sekä mahdollisia kehitysideoita.

Aineistosta nousi esille, että seksuaalikasvatusta toteutetaan vaihtelevasti. Seksuaalikasvatus on keskustelua, kuten kuraattorin työ muutenkin. Asiakkaiden suhtautuminen ja tarpeet nähtiin vaihtelevina – toisille aihe on epämukava, toiset ottavat sen itse esille. Haasteina nähtiin puutteelliset rakenteet, tiedon puute ja se, että seksuaalikasvatuksesta ei puhuta tarpeeksi. Koulutukset koettiin hyvinä ja niitä toivottiin enemmän sekä lapsille ja nuorille että aikuisille. Aineistosta sai selville, että seksuaalikasvatus ei ole terminä kaikille selkeä ja se sekoitetaan helposti seksuaaliopetukseen, jota toteuttaa esimerkiksi terveydenhoitaja.

Johtopäätöksenä voi todeta, että seksuaalikasvatusta toteutus on vaihtelevaa. Lisäksi tuli ilmi, että tiedon puute, asenteet sekä kiire ja vaihteleva työnkuva vähentävät mahdollisuuksia toteuttaa laadukasta seksuaalikasvatusta. Koulutuksia tarvitaan lisää sekä ammattilaisille että lapsille ja nuorille. Tärkeänä johtopäätöksenä tuli esille, että kuraattorit pitävät seksuaalikasvatusta hyvin tärkeänä asiana.

Avainsanat seksuaalikasvatus, seksuaalisuus, koulukuraattori, lapset, nuoret

Sivut 46 sivua ja liitteitä 2 sivua

ABSTRACT

The purpose of this final thesis was to study school social workers' experiences about sexuality education. The thesis was commissioned by a small consortium of municipalities in southern Finland. The data for the study were obtained by requesting narratives from school social workers. The aim was to gather material that would describe the school social workers' experiences, the present state of sexuality education, challenges and possible ideas for improvement.

The material revealed that the execution of sexuality education varies greatly. Sexuality education is all about conversation. The attitudes and needs of the clients vary – some of them find the subject uncomfortable, some bring it up themselves. Defective structures in society, lack of knowledge and sexuality still being a taboo, were regarded as challenges. The respondents hoped there would be more training available, both for children and youth as well as adults. It was also obvious that sexuality education as a term is not clear for everyone and it is sometimes confused with sex education, usually provided by the school nurse.

The conclusion is that sexuality education is executed rather unevenly. A lack of knowledge, problematic attitudes, hurry and varied job description impede the implementation of high-quality sexuality education. More education and training is needed, because the school social workers find sexuality education very important and meaningful.

Keywords sexuality education, sexuality, school social worker, children, young people

Pages 46 pages and appendices 2 pages

Sisälllys

1	Johdanto	1
2	Aikaisempia tutkimuksia.....	2
3	Käsitteitä.....	4
4	Seksuaalikasvatuksesta	7
5	Seksuaalisuuden portaat seksuaalikasvatuksen tukena	10
5.1	Mitä seksuaalisuuden portaiden malli tarjoaa?.....	10
5.2	Seksuaalisuuden yksitoista porrasta.....	12
5.2.1	Ensimmäinen porras: Olet ihana!	13
5.2.2	Toinen porras: Leikkikaverin rakkaus.....	14
5.2.3	Kolmas porras: Tavoiteltu vanhempi	15
5.2.4	Neljäs porras: Idolit	16
5.2.5	Viides porras: Salainen ihastus.....	17
5.2.6	Kuudes porras: Ystävä saa tietää ihastumiseni	18
5.2.7	Seitsemäs porras: Tykkään sinusta	19
5.2.8	Kahdeksas porras: Käsikkäin	20
5.2.9	Yhdeksäs porras: Suudelmien riemu.....	21
5.2.10	Kymmenes porras: Hyvältä tuntuvat hyväilyt.....	22
5.2.11	Yhdestoista porras: Rakkautta ja seksiä.....	22
5.3	Pohdintaa seksuaalisuuden portaista	23
6	Tutkimuksen toteutus	25
6.1	Tutkimuskysymys ja aineistonkeruu	25
6.2	Aineistoanalyysimenetelmä	26
7	Tutkimuksen tulokset	26
7.1	Seksuaalikasvatuksen vaihteleva nykytilanne	28
7.2	Seksuaalikasvatus on keskustelua	30
7.3	Yhteistyötä seksuaalikasvatuksen äärellä.....	31
7.4	Rakenteet ja kouluttautuminen – mistä muutos alkaa?.....	33
7.5	Asiakkaiden reaktiot ja tarpeet vaihtelevat.....	35
7.6	Kuraattorin roolit seksuaalikasvattajana vaativat itsetutkiskelua.....	36
7.7	Moninaiset haasteet jarruttavat seksuaalikasvatuksen toteutumista	37
7.8	Kehitysideoita ja toiveita.....	40
7.9	Laadukkaan seksuaalikasvatuksen monet tunnusmerkit	40
8	Johtopäätökset	42

9	Pohdinta	44
	Lähteet.....	46

Kuvat, taulukot ja kaavat

Taulukko 1. Kategoriaryhmien nimet ja aineistosta tehtyjen poimintojen lukumäärät.

Liitteet

Liite 1	Kirjoitelmapyyntö
Liite 2	Tutkimussuostumus

1 Johdanto

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tutkia kuraattoreiden kokemuksia seksuaalikasvatuksesta heidän työssään. Tutkimuksen tilaajana toimi pienehkö eteläsuomalainen kuntayhtymä ja aineisto muodostui kuntayhtymän koulukuraattoreiden vastauksista. Tavoitteena oli saada aineisto, jonka pohjalta oli mahdollista tutkia seksuaalikasvatuksen nykytilaa, sen haasteita ja mahdollisuuksia sekä mahdollisia kehitysideoita. Lisäksi koin tärkeänä valita aiheeksi juuri seksuaalikasvatuksen, sillä se on asiana verrattain uusi, ja työssä sekä työharjoitteluissa käymieni keskustelujen ja näkemieni tilanteiden perusteella olen todennut sen olevan monelle haastava aihe, josta ei ole riittävästi tietoa.

Olen suorittanut opiskeluni aikana kesäopintoina seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisen perusteet, seksuaaliterveyden edistäminen kuntoutuksessa -kurssin sekä monikulttuurisuus seksuaaliohjauksessa -kurssin. Olen lisäksi osallistunut Hivpointin luentopäivään ”Yhdenvertainen seksuaalikasvatus” sekä käynyt Suomen Punaisen Ristin vapaaehtoisen seksuaaliterveystyön kurssin. Olen kiinnostunut seksuaalikasvatuksesta osin siksi, että koen, etten ole itse saanut asianmukaista ja laadukasta seksuaalikasvatusta lapsena ja nuorena, ja haluan osaltani olla edistämässä sitä, että jokaisen lapsen ja nuoren oikeus laadukkaaseen, kokonaisvaltaiseen seksuaalikasvatukseen täyttyy.

Olen myös nähnyt sekä työharjoitteluissani että sosiaaliohjaajana työskennellessäni, miten epä mukava ja vaikea aihe seksuaalisuus on monelle aikuiselle. Olen kokenut hämmentävänä ja turhauttavana, että sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset sekä erilaisissa kasvatustehtävissä olevat henkilöt pitävät seksuaalisuutta ja seksuaalikasvatusta kiusallisena asiana. Seksuaalisuudesta puhuminen on saanut aikaan niin vaivaantuneisuutta kuin lapsenomaista hihittelyä. Tuntuu erikoiselta ajatella, että jotkut ammattilaiset, jotka kohtaavat työssään monenlaisia vaikeitakin tilanteita, eivät pysty puhumaan seksuaalisuudesta ääneen tai siihen liittyvistä asioista niiden oikeilla nimillä. Tämä on mielestäni suuri epäkohta monen muuten äärimmäisen asiantuntevan ammattilaisen työskentelyssä ja polkee osaltaan lapsen ja nuoren oikeutta seksuaalikasvatukseen.

Puhuessani seksuaalikasvatuksesta verrattain uutena asiana, on hyvä tarkentaa, millaisesta aikavälistä on kyse. Kontula ja Meriläinen (2007, s. 10) kertovat teoksessaan Koulun seksuaalikasvatus 2000-luvun Suomessa, että käsitteinä seksuaalikasvatus ja -opetus vakiintuivat puheeseen ja käytäntöön Suomessa 1990-luvun loppupuolella. Seksuaalioikeuksien käsite on tullut tutuksi vasta 2000-luvun alkupuolella, sillä Maailman terveysjärjestö WHO julkaisi vuonna 2002 suuntaa antavan luettelon seksuaalioikeuksista (Kontula & Meriläinen, 2007, s. 12). Suomalaisen koulutuksen historiassa tämä reilu kahden vuosikymmenen aikajänne on lyhyt, ja vaikka vuosien saatossa on tapahtunut valtava harppaus eteenpäin esimerkiksi seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden ymmärtämisessä, on paljon työtä vielä edessä. Seksuaalikasvattajia on Suomessa koulutettu vasta vuodesta 2014 lähtien, jolloin Sexpo aloitti ensimmäisten seksuaalikasvattajien kouluttamisen (ePressi, 2018). Vaikka seksuaalikasvatusta on vaihtelevan laatusesti ja eri määriä toteutettu esimerkiksi kouluissa kahden vuosikymmenen ajan, on varta vasten koulutettuja seksuaalikasvattajia siis ollut olemassa vasta kuuden vuoden ajan.

2 Aikaisempia tutkimuksia

Etsiessäni aiempia tutkimuksia omaan aiheeseeni liittyen huomasin, ettei seksuaalikasvatuksesta kuraattorien näkökulmasta ole tehty Suomessa tutkimuksia. Seksuaalikasvatusta itsessään on tutkittu jonkin verran, ja lasten sekä nuorten näkökulmasta, joka on erittäin tärkeä aihe, on kirjoitettu jonkin verran. Kuraattoreiden kokemuksia tarkastelevia tutkimuksia en kuitenkaan aiheesta löytänyt. Valitsin vertailtavaksi työt, jotka mielestäni sivuavat aihettani edes hieman.

Sofia Tuominen (2012, s. 2) Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksesta on tutkinut kasvatustieteiden pro gradu -tutkielmassaan ”Seksuaalikasvatuksen asiantuntijoiden näkemyksiä peruskoulun seksuaalikasvatuksesta”, miten seksuaalikasvatukseen liittyviin epäkohtiin voitaisiin puuttua ja millaisia keinoja löytyisi seksuaalikasvatuksen määrittelyyn, toteutukseen ja kehittämiseen. Tuominen haastatteli laadulliseen tutkimuksen menetelmin kahdeksaa seksuaalikasvatuksen asiantuntijaa eri aloilta, erilaisista työtehtävistä.

Tuomisen (2012, s. 2) tutkielmassa nousi esiin, että seksuaalikasvatusta sekä sen lisäämistä ja kehittämistä pidettiin tärkeänä. Tärkeimpänä seksuaalikasvatuksen tavoitteena näyttäytyi

yksilön tyytyväisyys omaan elämäänsä niin, että hän sallii saman tyytyväisyyden myös toisille. Opetuksen lähtökohdaksi asetettiin oppilaiden oikeus laadukkaaseen seksuaalikasvatukseen sekä opettajan riittävän ammattitaidon toteuttamisen takaamiseksi. Samoja tuloksia oli nähtävissä omassa tutkimuksessani: seksuaalikasvatusta pidetään tärkeänä ja sen tärkeyttä voi perustella lasten ja nuorten oikeudella seksuaalikasvatukseen.

Tutkimuksen haastateltavien joukossa olin muun muassa sairaanhoitaja, kouluterveydenhoitaja, lastenpsykiatri, yliopistotutkija ja opettaja. Koulukuraattoria ei haastateltavien joukossa ollut, minkä vuoksi näkökulma omaan opinnäytetyöhöni verrattuna on hieman erilainen. Ajattelen kuitenkin, että seksuaalikasvatus koskee teemana kaikkia kasvatustehtävissä toimivia ja siksi tutkimus on vertailukelpoinen.

Emmi Janatuinen ja Johanna Heino (2013, s. 2) tekivät hoitotyön kättilöopinnoissaan Metropolian koulutusohjelmassa seksuaaliterveyden edistämisen toiminnallisen kehittämistyön otsikolla ”Seksuaalisuudesta toiminnallisesti – ideoita ja kokeiluja”. Työn tavoitteena oli lisätä peruskoululaisten kanssa työskentelevien työntekijöiden tietoisuutta toiminnallisista seksuaalikasvatusmenetelmistä. Osallistujat olivat Helsingin kaupungin työntekijöitä, muun muassa opettajia, sosiaaliohjaajia, psykologeja ja koulukuraattoreita, yhteensä 18 henkilöä.

Toteutus oli kolmetuntinen koulutusiltapäivä, jossa oli kuusi toiminnallista rastia. Rasteja kierrettiin pienryhmissä, ja niillä kokeiltiin erilaisia toiminnallisia seksuaalikasvatuksen opetusmenetelmiä, kuten pelikortteja, tarinaa, leikkiä ja peliä. Tuloksena on mainittu keskustelun herääminen sekä uusien lähestymistapojen omaksuminen seksuaalisuudesta puhumiseen. (Heino & Janatuinen, 2013, s. 2)

Vaikka kyseessä ei ole varsinainen tutkimus, vaan toiminnallinen työ, pidän tärkeänä, että seksuaalikasvatukseen annetaan muitakin työkaluja kuin tietoperusta. Toiminnallisuus voi olla myös kuraattorin työssä hyvä väline esimerkiksi silloin, jos asiakas kokee seksuaalikasvatuksen teemoista puhumisen hankalana. Erityisesti lasten kanssa erilaiset pelit ja leikit ovat usein toimivaksi todettu tapa käsitellä ja avata vaikeitakin asioita. Joskus myös ammattilaiselle voi olla helpompaa ottaa seksuaalisuuteen liittyviä asioita puheeksi esimerkiksi pelin kautta. Omassa tutkimuksessani esiin nousi se, että seksuaalikasvatus on

pohjimmiltaan keskustelua. Sen lisäksi ammattilaisille olisi kuitenkin myös hyödyllistä tarjota mahdollisuuksia kouluttautua toiminnallisten menetelmien käyttämiseen.

Kuten sanottua, seksuaalikasvatuksesta löytyy tutkimuksia jonkin verran, ja iso osa niistä keskittyy siihen, mitä nuoret itse toivoisivat seksuaalikasvatukselta. Lisäksi tutkimuksia löytyy esimerkiksi varhaiskasvatukseen liittyen, erityislapsiin ja -nuoriin, kehitysvammaisiin ja sateenkaarinuoriin keskittyen sekä muun muassa koulukirjojen heteronormatiivisuudesta, mutta koulukuraattoreiden näkemyksiin perustuvaa tutkimusta en löytänyt. Koulukuraattorit ovat olennainen osa koulusysteemiä, ja vaikka asiakaslähtöisyys on tärkeää, on mielestäni erittäin merkittävässä osassa kuunnella ja kuulla ammattilaisia siinä, miten he seksuaalikasvatuksen kokevat ja etenkin millaista tukea tai koulutusta he siihen kaipaavat. On hankalaa toteuttaa lasten, nuorten ja heidän vanhempiensa toiveita liittyen seksuaalikasvatukseen, jos osaaminen ja tieto eivät ole ajan tasalla.

3 Käsitteitä

Seksuaalikasvatuksen teemoihin liittyy valtavasti erilaisia käsitteitä, ja termistö on päivittynyt viime vuosina paljon. Tässä luvussa avataan joitakin seksuaalikasvatukseen mielestäni olennaisimmin liittyviä käsitteitä, jotka ovat hyödyllisiä ja auttavat hahmottamaan tutkimuksen tuloksia ja johtopäätöksiä. Seksuaalikasvatuksessa termien ja käsitteiden oikea käyttö on äärimmäisen tärkeää – väärin tai vanhanaikaisten termien käyttäminen voi olla tahattomasti loukkaavaa asiakasta kohtaan. Ammattilaisten on hyvä opetella sanastoa ja päivittää tietojaan aktiivisesti. Esimerkiksi Seta ry:n nettisivuilta löytyvät sanastot ovat ajantasaisia ja laadukkaita. Tähän lukuun olen valinnut kuitenkin yleisemmän tason käsitteistöä tutkimuksen ymmärtämistä tukemaan.

Seksuaalisuus on tärkeä, keskeinen osa ihmisyyttä jokaisessa elämänvaiheessa.

Seksuaalisuuteen kuuluu seksuaalinen suuntautuminen, mielihyvä, intiimit suhteet, erotiikka, lisääntyminen, sukupuoli, sukupuoliroolit ja sukupuoli-identiteetti. (THL, 2019)

Seksuaalinen suuntautuminen määrittelee, keneen ihminen tuntee vetoa tai tuntee lainkaan. Seksuaalisia suuntautumisia on monia. Hetero tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa muuta kuin omaa sukupuolta olevaa kohtaan (esim. nainen miestä

kohtaan). Homo tuntee vetoa samaa sukupuolta olevaa kohtaan. Biseksuaali tuntee vetoa sekä samaa että muuta kuin omaa sukupuolta olevaa kohtaan. Queer-identiteetin omaavat eivät välttämättä halua määrittää omaa seksuaalista suuntautumistaan. Aseksuaali kokee hyvin vähän tai ei lainkaan seksuaalista vetoa toiseen ihmiseen. Seksuaalisia suuntautumisia on lisäksi monia muita. (THL, 2019)

Sukupuoli-identiteettiä on monia erilaisia. Cis-sukupuolinen on henkilö, jonka sukupuoli-identiteetti vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta. Transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti on eri kuin se sukupuoli, joka hänelle on syntymässä määritelty. Intersukupuolisella henkilöllä kehon sukupuoli-omenteet eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypillisiä. Ihminen voi määrittää myös itsensä esimerkiksi muunsukupuoliseksi. Jotkut ihmiset eivät halua määrittää sukupuoltaan lainkaan, koska se ei ole heille tärkeää. (THL, 2019)

Seksuaalioikeudet ovat yksi osa ihmisoikeuksia, jotka kuuluvat kaikille. Seksuaalioikeudet on tunnustettu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Seksuaalioikeuksiin kuuluu muun muassa oikeus saada seksuaalikasvatusta, oikeus päättää, haluaako lapsia, oikeus koskemattomuuteen sekä oikeus tavoitella nautinnollista ja tyydyttävää seksielämää. (THL, 2019)

Seksuaaliterveydellä tarkoitetaan seksuaalisuuteen liittyvää fyysistä, psyykkistä, emotionaalista ja sosiaalista hyvinvoinnin tilaa. Sen edellytyksenä on positiivinen ja kunnioittava asenne seksuaalisuuteen. Terveessä seksuaalisuhteessa ei ole syrjintää, väkivaltaa tai pakottamista. (THL, 2019)

Seksuaalikasvatus kuuluu yleiseen kasvatustyöhön ja on osa elämänhallintataitojen lisäämistä. Seksuaalikasvatuksen tavoite on opettaa, neuvoa ja ohjata lapsia ja nuoria vastuulliseen, nautinnolliseen sekä turvalliseen seksuaalikäyttäytymiseen. Kaikilla nuorilla, riippumatta sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta, etnisyydestä tai mistään muusta ominaisuudesta, on oikeus tasavertaiseen, tasa-arvoiseen, suvaitsevaiseen ja laadukkaaseen seksuaalikasvatukseen. Laadukas seksuaalikasvatus on sallivaa, ennakkoluulotonta ja ottaa huomioon ihmisten moninaisuuden. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 8–9)

Virallinen seksuaalikasvatus. Virallisella seksuaalikasvatuksella tarkoitetaan ammatillisesti suunniteltua ohjattua toimintaa, joka pohjautuu viralliseen tietoon. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 8) **Epävirallinen seksuaalikasvatus.** Epävirallisella seksuaalikasvatuksella puolestaan tarkoitetaan kodin ja vanhempien sekä muiden lapsen ja nuoren läheisten aikuisten tekemää kasvatustyötä. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 8)

Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus. Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen avulla pyritään auttamaan nuoria valintojen tekemisessä, jotka ylläpitävät ja parantavat nuorten seksuaalista hyvinvointia. Tällaiset valinnat kehittävät osaltaan yhteiskuntaa kohti myötätuntoista, tasa-arvoista ja oikeudenmukaista tulevaisuutta. (WHO, 2010)

Seksuaalivalistus on suurelle joukolle viestimistä seksuaalisuusasioissa, viesti on yksisuuntaista (esim. mainokset, lehtiset, julisteet). **Seksuaaliopetus** on yleensä pienelle ryhmälle tapahtuvaa opetusta esimerkiksi koululuokassa ja kuulijalla on mahdollisuus kysyä ja keskustella. **Seksuaalineuvonta** tarkoittaa sitä, kun seksuaalineuvojan koulutuksen saanut henkilö antaa neuvontaa yleensä yhdelle tai kahdelle ihmiselle kerrallaan seksuaalisuuteen liittyen. (THL, 2018).

Koulukuraattorin työtä kuvaillaan Koulukuraattorit ry:n (2020) nettisivulla seuraavasti: ”Kuraattorin tehtäväksi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (OHL 7 § 1 mom.) määrittelee kuraattorin antaman opiskelun ja koulunkäynnin tuen ja ohjauksen, joilla edistetään koulu- ja opiskeluyhteisön hyvinvointia sekä yhteistyötä oppilaiden/opiskelijoiden perheiden ja muiden läheisten kanssa. Lisäksi kuraattorin tehtävänä on tukea oppilaiden/opiskelijoiden oppimista ja hyvinvointia sekä sosiaalisia ja psyykkisiä valmiuksia.” (Koulukuraattorit ry, 2020) Koulukuraattorin työtehtäviin kuuluu usein pääasiassa yksilötapaamiset oppilaiden kanssa, jotka hakeutuvat tai ohjataan kuraattorin luo keskustelemaan. Kuraattorin kanssa voidaan käsitellä laajasti asiakkaan elämään – koulunkäyntiin, ihmissuhteisiin, perheeseen, kiusaamistilanteisiin, seksuaalisuuteen, itsetuntoon, kriisitilanteisiin ja moniin muihin – liittyviä asioita. Kuraattori voi tehdä yhteistyötä esimerkiksi opettajien ja rehtorin, terveydenhoitajan, koulun nuorisotyöntekijän tai sosiaalikasvattajan, huoltajien sekä muiden tahojen, kuten perheneuvolan, psykiatrian hoitotahojen tai sosiaalitoimen kanssa. Kuraattorin työ muotoutuu pitkälti riippuen asiakkaiden tarpeista sekä työskentelykunnan ja -koulujen käytännöistä.

Seksuaalikasvatuksen standardit ovat WHO:n (Maailman terveysjärjestö) vuonna 2010 määrittelemiä suosituksia hyvästä ja kokonaisvaltaisesta seksuaalikasvatuksesta eri-ikäisille lapsille. Standardit on luotu suuntaviivoiksi viranomaisille ja ammattilaisille. Tärkeimpänä tavoitteena on terveen ja tasapainoisen minäkuvan kehittymistä tukevan seksuaalikasvatuksen toteuttaminen. (Cacciatore & Ingman-Friberg, n.d.)

Seksuaalisuuden portaat on kokonaisvaltainen, portaittain etenevä seksuaalikasvatusmalli, jonka on kehittäneet Raisa Cacciatore ja Erja Korteniemi-Poikela. Seksuaalisuuden portaat kuvaavat 11 kehitysporrasta syntymästä aikuisuuteen. Malli kuvaa tunnetason kypsymistä ja sosiaalisten valmiuksien lisääntymistä ihmisen eri kehitysvaiheissa. (Väestöliitto, n.d.)

4 Seksuaalikasvatuksesta

Seksuaalikasvatuksesta nuoret saavat tiedot, taidot ja myönteiset arvot, joiden avulla he voivat ymmärtää seksuaalisuuttaan ja nauttia siitä, luoda tyydyttäviä ja turvallisia ihmissuhteita sekä ottaa vastuuta omasta seksuaalisuudestaan sen lisäksi, että oppivat ottamaan huomioon myös muiden hyvinvoinnin. Seksuaalikasvatusta on virallista ja epävirallista. Opinnäytetyössäni keskityn viralliseen, eli ammattilaisten tuottamaan, seksuaalikasvatukseen. Parhaimmillaan virallinen seksuaalikasvatus tukee vahvasti epävirallista eli esimerkiksi vanhempien antamaa kasvatusta. Koska epävirallinen seksuaalikasvatus on, sen antajasta riippuen, hyvinkin monen tasoista, on tärkeää, että ammattilaisten tuottama seksuaalikasvatus on laadukasta, hyväksyvää, puolueetonta ja monipuolista. Sen on oltava tutkimuksiin ja tietoon pohjautuvaa, ja esimerkiksi tiedot seksitaudeista, ehkäisystä ja sukupuolen sekä seksuaalisuuden moninaisuudesta on oltava ajankohtaisia ja luotettavia. (Oinonen & Susineva, 2019)

Kaikilla lapsilla ja nuorilla ei ole samanlaisia lähtökohtia, saati tukea, seksuaalisuuden käsittelyyn. Kaikissa perheissä ei ole kykyä, voimavaroja tai halua seksuaalikasvatukseen tai esimerkiksi seksuaalisuuden tai sukupuolen moninaisuuden ymmärtämiseen. Usein tilanne on myös se, etteivät lapset ja nuoret halua tai kehtaa kysyä vanhemmiltaan seksiin ja seksuaalisuuteen liittyvistä, mieltä askarruttavista asioista. Tietoa etsitään netistä, eikä sieltä löytyvä sisältö ole läheskään aina luotettavaa, asiallista tai lapsen ja nuoren kehitystasoon sopivaa. Siksi on tärkeää, että aikuiset kouluissa, päiväkodeissa ja harrastuksissa ovat

valveutuneita ja että lasten saama virallinen seksuaalikasvatus ohjaa heitä luotettavien tietojen äärelle. Seksuaalikasvatuksen monipuolinen sisältö edistää merkittävästi lasten ja nuorten tietoja seksuaaliterveydestä ja siihen liittyvistä asioista. (Oinonen & Susineva, 2019)

Joskus kuulee aikuisten pelkona olevan, että seksuaalikasvatus aikaistaisi nuorten seksin harrastamista ja lisäisi nuorten liian aikaista lisääntymistä. Tämä pelko on useissa sekä kotimaisissa että ulkomaisissa tutkimuksissa todettu perusteettomaksi.

Seksuaalikasvatuksen avulla nuoret kehittävät itselleen sellaisia elämäntaitoja, joiden avulla he voivat käsitellä seksuaalisuuteen liittyviä asioita vastuullisella tavalla, ja näiden tietojen myötä heillä on enemmän kompetenssia suojautua ei-toivotuilta raskauksilta, seksitaudeilta sekä tunnistaa epätervettä seksuaalikäyttäytymistä ja seksuaalista väkivaltaa.

Kokonaisvaltaiseen seksuaalikasvatukseen kuuluu olennaisesti myös nuoren minäkuvan rakentumisen tukeminen, itsensä arvostaminen sekä omien ja toisten rajojen pohtiminen. On todettu, että jos nuori kunnioittaa itseään ja toisia ihmisiä ja tiedostaa omat oikeutensa, on riski kokea seksuaalista väkivaltaa ja kaltoinkohtelua tulevaisuudessa pienempi. Aikuisten turhien, tietämättömyyteen perustuvien pelkojen ehkäisemiseksi on tärkeää, että seksuaalikasvattaja pystyy perustelemaan seksuaalikasvatusta ja keskustelemaan muun muassa edellä mainituista seksuaalikasvatuksen hyödyistä lasten ja nuorten vanhempien kanssa. (Oinonen & Susineva, 2019)

On tärkeää painottaa, että seksuaalikasvatus perustuu siihen, että seksuaalisuuden kehittymisen ajatellaan olevan koko elämän kestävä prosessi. Seksuaalikasvatus on jatkuvaa, toistuvaa, tavoitteellista toimintaa. Se vastaa lasten ja nuorten tarpeisiin ja toiveisiin ja ottaa huomioon yksilön kehitysvaiheet sekä alati muuttuvan maailman eli lasten ja nuorten kasvuympäristön. Seksuaalikasvatus vaatii jatkuvuutta eivätkä kertaluontoiset tapahtumat tai teemapäivät riitä sitä kattamaan. Myöskään perinteinen, osana terveystietoa tapahtuva seksuaaliopetus, joka painottuu ihmisen biologiaan, elintoimintoihin ja lisääntymiseen, ei ole kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta eikä voi korvata sitä, vaikka käsiteltävät asiat tärkeitä ovatkin. (Oinonen & Susineva, 2019)

Seksuaalikasvatuksen tavoite on auttaa nuoria kehittämään sellaisia keskeisiä taitoja, joiden avulla he voivat itse päättää suhteistaan ja seksuaalisuudestaan kussakin kehitysvaiheessa. Seksuaalikasvatuksen lähtökohta on ikätasoinen kehitys, ei lapsen tai nuoren erityispiirre tai

ominaisuus. Seksuaalikasvatuksessa on tärkeää huomioida sukupuoli-identiteetti ja seksuaalinen suuntautuminen sekä sukupuolen ilmaisun moninaisuus. Lisäksi monikulttuurisuus on olennainen osa sensitiivistä ja laadukasta seksuaalikasvatusta. Kukaan, huolimatta esimerkiksi vammaisuudesta tai muusta yksilöllisestä ominaisuudesta, ei saa jäädä seksuaalikasvatuksen ulkopuolelle. Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus tasavertaiseen seksuaalikasvatukseen. Tärkeää on huomioida ja tiedostaa lasten ja nuorten kehitysvaihe sekä tieto- ja taitotaso ja ottaa nämä seikat huomioon seksuaalikasvatusta järjestettäessä. (Oinonen & Susineva, 2019)

Mielestäni yksi olennaisimmista asioista, joita Oinonen ja Susineva (2019)

Seksuaalikasvattajan käsikirjassa esille nostavat, on se, että seksuaalikasvatuksessa tulee keskittyä riskeistä puhumisen sijaan myönteisiin näkökulmiin. Esimerkiksi yläkouluikäisten kanssa seksuaalikasvatuksessa tulee käsitellä ihmissuhteita, seurustelua sekä nautinnollista seksuaalisuuden ilmaisua (Oinonen & Susineva, 2019). Pelottelun tai moralisoinnin sijaan on ymmärretty, ettei seksiposiitivisuus, eli myönteisesti seksiin ja seksuaalisuuteen suhtautuminen, ole lasten ja nuorten kannustamista ennenaikaiseen seksin harrastamiseen, vaan se antaa luvan puhua, kysyä ja pohtia sekä kokeilla, kun tuntee olevansa valmis. Esimerkiksi itsetyydytyksen normalisointi on olennainen osa seksiposiitivisuutta – erilaiset tabut ovat olleet osana yhteiskuntaamme pitkään, ja niiden murtaminen vaatii aktiivista työtä, laadukasta seksuaalikasvatusta ja asialleen omistautuneita seksuaalikasvattajia.

Seksuaalikasvatuksen avulla voidaan lisätä yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Tutkimusten mukaan kouluissa kohdataan seksuaalista häirintää niin opettajien kuin toisten oppilaidenkin taholta. Sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluviin nuoriin kohdistetaan paljon syrjintää monissa nuorten ympäristöissä. Se vaikuttaa merkittävästi heidän hyvinvointiinsa. Näistä asioista on keskusteltava ja kaikkeen häirintään, väkivaltaan ja syrjintään tulee suhtautua ehdottoman kielteisesti. Lisäksi seksuaalikasvatukseen tulee liittää myös keskustelua sukupuolirooleista ja normeista sekä sukupuoliin liitettyjen odotuksien ja uskomuksien vaikutuksesta ihmisten valintoihin ja käytökseen. On olennaisen tärkeää, että lasten ja nuorten kanssa työskentelevien aikuisten puheet ja toiminta ovat linjassa yhdenvertaisuuteen tähtäävien tavoitteiden ja tasa-arvon kanssa. (Oinonen & Susineva, 2019)

5 Seksuaalisuuden portaat seksuaalikasvatuksen tukena

Seksuaalisuuden portaat (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, n.d.) on tunnekasvatusmalli, jonka avulla voidaan opettaa ja hahmottaa lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehitystä. Terveystoimittaja ja kättilö Erja Korteniemi-Poikela ja lastenpsykiatri Raisa Cacciatore ovat luoneet mallin, jonka kuvaus perustuu lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehityksen tutkimukseen. Seksuaalisuuden portaat on tunnetaitoja kehittävä malli, joka ohjaa lasta ja nuorta tunnistamaan oman kehitysvaiheensa, arvostamaan sitä sekä kuuntelemaan omia tunteitaan ja kokemuksiaan. Malli sopii käytettäväksi muun muassa peruskouluissa, nuorisotyössä, vammaispalveluissa, seksuaaliterapiassa ja kodeissa. Seksuaalisuuden portaat tarjoaa kunnioittavan ja hienovaraisen lähestymistavan seksuaalisuuteen tunteiden kautta, ja se ottaa huomioon yksilön sekä ikätason. Sen on tarkoitus auttaa lasta ja nuorta arvostamaan omaa kehitysvaihettaan ja sillä tavoin olemaan kiiruhtamatta, vaikka ympäristöstä tuleekin usein paineita. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, n.d.)

5.1 Mitä seksuaalisuuden portaiden malli tarjoaa?

Seksuaalisuuden portaat on selkeä jaottelu lapsen ja nuoren kehityksessä tapahtuvista muutoksista, ja malli on kirjoitettu kansankielisesti, mikä tekee siitä helposti lähestyttävän ja helppolukuisen. Seksuaalisuuden portaat alkavat vauvaiästä ja jatkuvat aikuisuuden alkuvaiheille asti. Koulukuraattorin on tunnettava lapsen kehitysvaiheet ja seksuaalisuus kuuluu siihen olennaisena osana. Näin ollen koulukuraattorin työssä on tärkeää hahmottaa portaat kokonaisuutena, ei pelkästään oman asiakaskunnan ikätason kohdalta. Moni lapsi ja nuori löytää itsensä helposti seksuaalisuuden portailta, ja vanhemmat sekä muut aikuiset puolestaan hyväksyvät mallin siksi, koska tunnistavat siinä esitettyjä vaiheita omasta nuoruudestaan (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, n.d.). Cacciatoren ja Korteniemi-Poikelan (n.d.) mukaan mallissa kuvataan enemmän valmiuksia ja tunteita kuin toimintaa. ”Kyse ei ole tekemisestä vaan olemisesta, eli siitä kehityksestä, joka kuvaa mihin lapsi ja nuori alkaa olla kypsä ja valmis. Silti käytännössä näitä tekoja ei aina tehdä. Toisaalta moni nuori tekee käytännössä paljon tekoja, joihin hänellä ei vielä ole tunnetason valmiuksia” (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, n.d.).

Seksuaalisuuden portaat -malli kuvaa monia vuosia kestävästä muutoksesta, missä lapsen tahtotila siirtyy vaiheittain kodin ihmissuhteista kohti ikätoverisuhteita ja siitä nuoruudessa pikkuhiljaa seurustelun, seksin ja parisuhteen tavoitteluun. Nuoruusiässä toiset suuntaavat kohti tekoja ja toimintaa nopeammin, toiset hitaammin. Vauhdittajina toimivat muun muassa voimakkaat tunteet, rakastumiset, kiihottumiset ja muu kuohunta. Lapsen ja nuoren tunne on kuitenkin vain tunne, ei vielä teko eikä toimintaa. Se, tekeekö näillä tunteillaan mitään, on jokaisen oman harkinnan tulosta. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, n.d.)

Kaikessa yksinkertaisuudessaan seksuaalisuuden portaat kuvaavat, miten seksuaalisuudessa tunteiden kohteet muuttuvat lapsen ja nuoren kehityksen mukana. Se on sisäinen tunnematka, matka lapsuudesta aikuisuuteen. Se on kaunis ja herkkä tapahtumasarja. Seksuaalisuuden kehitys ei ole järkkymättömästi sidoksissa ikävuosiin, vaikka mallissa niitä onkin hahmoteltu. Eri vaiheita koetaan usein myös päällekkäin, joskus portailla voi myös perääntyä ja toisinaan niillä kiiruhdetaan vauhdilla eteenpäin. Malli ei todellakaan ole tiukka toimintajärjestys, jonka mukaan jokaisen nuoren tulisi tai kuuluisi toimia. Koska mallissa kuvataan enemmänkin valmiuksia ja tunteita kuin toimintaa, on olennaisena asiana se, kokeeko nuori olevansa kypsä. Valtaosa nuorista kuuntelee omia valmiuksiaan ja siten toimii oman ikätasonsa tavoin. Mallin ei ole tarkoituskaan kuvata toiminnan toteutumista vaan toiveiden ja valmiuksien sekä sisäisten tuntojen tasoa. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, n.d.)

Vaikka nuori kypsyy jollekin portaalle, se ei tarkoita, että tunne etenisi aina toiminnaksi. Se sen sijaan tarkoittaa, että ihmisin saattaisi olla kypsä kokemaan sille portaalle kuuluvia asioita, mikäli oikea kumppani osuu kohdalle ja oma harkinta antaa mahdollisuuden ja luvan lähenemiselle. Kyseessä on myös seksuaalisen halun ja toimintatoiveen kehittymisestä. Mitä nuori haluaa? Mistä hän voisi nauttia? On tärkeää ymmärtää, että tekojen tasolla portaita voi hypätä yli, mutta silloin tunteet ja aito halu eivät välttämättä ehdi mukaan. Juuri sen takia omaa kypsymistä kannattaa odottaa ja tunteet oppia tunnistamaan. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, n.d.)

Seksuaalisuuden portaat kertoo lapselle ja nuorelle, että tunteet ja seksuaalisuus kuuluvat yhteen ja antaa mallin puhua tunteista. Malli vahvistaa seksuaalisuuden moninaisuuden arvostamista ja normalisoi yksilöllistä, eri tahtiin tapahtuvaa kehitystä. Tärkeää on myös,

että portaat vahvistavat olemaan kiirehtimättä – omaa kehitystä ei voi jouduttaa portaita yli hypymällä. Mallin tavoitteena on myös antaa ymmärrystä sille, miksi omaa kypsymistä kannattaa odottaa ja että kumppanin mahdollista eritahtista kehittymistä on kunnioitettava. Itsetuntemuksen ja -arvostuksen lisääminen on yksi mallin käytön suurista tavoitteista. Lisäksi on olennaista, että mallia käyttämällä korjataan väärinkäsitystä siitä, että seksi olisi pelkkä teko. Se vaatii sen, että kuvataan seksuaalisuuden sisäistä maailmaa tunteineen ja unelmineen, pelkoineen ja toiveineen. Lisäksi seksuaalisuuden portaiden tarkoituksena on kuvata esimerkiksi sitä, että ihastus aikuiseen on tavallista, mutta se ei edellytä mitään seksuaalisia tekoja aikuisen kanssa. Seksuaalisuus on yksilön sisäinen prosessi, ei pelkistettyä toimintaa. Suorituspainoiden ehkäiseminen, riskikäyttäytymisen ihannoinnin minimointi ja seksin nautinnollisuuden lisääminen ovat myös mallin ehdottomia hyötyjä. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, n.d.)

Kasvattajalle, kuten myös vanhemmalle, seksuaalisuuden portaat tarjoaa asteittaisen, ikä- ja kehitystasoon sopivan mallin puhua seksuaalisuudesta ja etenkin siihen liittyvistä tunteista sekä sosiaalisesta puolesta. Malli kuvaa johdonmukaisesti lapsen ja nuoren tunnemaailman, jota aikuisen pitää pyrkiä suojaamaan ja tukemaan. Seksuaalisuuden portaat on monipuolinen malli, joka soveltuu kaiken ikäisten lasten ja nuorten seksuaalikasvatukseen, etenkin liittyen tunteiden hallintaan ja seurusteluun. Malli auttaa kasvattajaa taistelemaan median ja pornon tarjoamaa kapeaa ulkonäkö- ja toimintaihannetta sekä liian varhaisten seksuaalikokemusten ihannointia vastaan. Seksuaalisuuden portaiden käyttö seksuaalikasvatuksessa ei vaadi seksuaalisuuteen liittyvien asioiden erityisosaamista, ja ennen kaikkea mallin ymmärtäminen ja käyttö tukee moninaisuuden hyväksymistä: jokaisella on oikeus viipyä omalla yksilöllisellä portaalla niin pitkään kuin hyvältä tuntuu ja juuri sellaisena kuin on. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, n.d.)

5.2 Seksuaalisuuden yksitoista porrasta

Kirjassaan *Rakkaus ilo, rohkeus – seksuaalisuuden portaat* Cacciatore & Korteniemi-Poikela (2019) esittelevät seksuaalisen kehityksen 11 porrasta. Referoin jokaista porrasta lyhyesti, sillä ne kattavat kuraattorin asiakaskunnan ikähaarukan. Avaan myös varhaislapsuuden portaat, koska seksuaalikasvatusta toteuttaessa on tärkeää ymmärtää myös asiakkaan aiemmin läpikäymät kehityksen vaiheet. *Rakkaus, ilo, rohkeus – seksuaalisuuden portaat -*

kirjassa (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019) portaiden nimiä on päivitetty siitä, millaisena ne esimerkiksi netistä löytyvät. Esitellessäni portaita käytän niiden päivitettyjä nimiä. Vaikka tekstissä puhutaan vanhemmista ja siitä, miten vanhempien kannattaa toimia, on siinä paljon hyödyllisiä neuvoja, joita myös ammattilaiset voivat hyödyntää ja ottaa huomioon.

5.2.1 Ensimmäinen porras: Olet ihana!

Olet ihana -porras on ajankohtainen, kun lapsi on 0–4-vuotias. Tällöin lapsi hyväksyy itsensä ja maailman täysin ja rakastaa itseään. Lapsi tutustuu omaan kehoonsa, usein nauttii alastomuudesta ja koskettaen löytää kaikenlaiset ihmeelliset kohdat ja osat kehostaan. Tässä iässä kehon paikoille etsitään nimiä ja sitä, mikä minkäkin paikan tarkoitus on. Lapsi tutkii, ihailee ja ihmettelee itseään joka kolosta ja kohdasta. Hän tahtoo herättää häntä hoivaavan aikuisen huomion kaikilla mahdollisilla keinoilla, jotta saisi tältä huolenpitoa. On tärkeää tiedostaa, että lapsuuden varhaisessa vaiheessa koetut kiintymyssuhteet, niiden laatu sekä saatu hoiva ja hellyys vaikuttavat lapsen turvallisuuden tunteeseen, itseluottamukseen, kehonkuvaan ja hänen suhtautumiseensa läheisyyteen. Puutteelliset tai vääristyneet kiintymyssuhteet peilautuvat näihin asioihin vahvasti myöhemmässä vaiheessa elämää. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Ihailun, rakkauden ja hoivan kohteena oleminen on lapsen minäkuvan ja tunne-elämän kehityksen kannalta välttämätöntä, sillä jo vauvana lapselle kehittyy kokemus siitä, että hänen kehonsa on hyvä ja että siinä on nautinnollista olla. Vauva tuntee, että on rakastettu, kun hän pysyy herättämään rakkauden ja ilon läheisissä ihmisissä. Vanhemman ja läheisten aikuisten on tärkeää osoittaa vauvalle, että hän on ihana – suukottelu, halailu, kutittelu, lepertely, sylittely, ihailu ja hellä kosketus ovat keinoja siihen. Jo pienelle lapselle on tärkeää myös sanoittaa, että hänen kehonsa, kuten kaikkien muidenkin kehot, ovat täydellisiä sellaisena kuin ovat, eli keskenään erilaisina. Myös kehon muutoksista kannattaa jutella pienestä pitäen. Läsnäolo ja lapsen kuuntelu kehittävät lapsen minäkuvaa hyvin varhaisesta vaiheesta saakka. Perusluottamuksella ja hellyydellä, jonka aikuinen itsensä ja lapsensa välille rakentaa, on suuri merkitys sille, voiko lapsi myöhemmin elämässään tuntea turvallista läheisyyttä sekä osoittaa ja vastaanottaa rakkautta. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

5.2.2 Toinen porras: Leikkikaverin rakkaus

Leikkikaverin rakkaus -portaalla lapsi on yleensä 3–8-vuotiaana. Silloin lapsi näyttää avoimesti tykkäämisiään ja miettii, mikä ero on ihastuksen ja kaveruuden välillä. Tällä portaalla saatetaan halailta ja pussailla sydänystävyuden osoituksena sekä jutella siitä, ketkä ovat lapsen mielestä mukavimpia ihmisiä. Tykkäyskaverin sukupuolella ei ole lapselle mitään merkitystä, vaikka muuten sukupuolet saattavatkin kiinnostaa. Tässä iässä rajojen opettelu on ajankohtaista ja tärkeää monella tavalla. On tyypillistä, että lapsen tekee mieli rutistaa, suukottaa suulle tai tutkia toisen kehoa, mutta se ei aina onnistukaan eikä kaveri ehkä tykkääkään siitä. Myös aikuiset saattavat kieltää tekemästä sellaista. Lapsi oppii, että oma tunne voi erota kaverin tunteesta. On tärkeää tässä vaiheessa opettaa ja sanoittaa, että myös kaverin kehoa ja mieltä pitää kunnioittaa, samoin kuin omaansa, eikä omalle keholle saa kukaan tehdä asioita, jotka eivät tunnu mukavalta. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Lapsen tapa osoittaa tunteita on yleensä välitön ja mutkaton. Sen lisäksi, että lapsi oppii omaa kehoaan, myös toisten kehot alkavat kiinnostaa. Lapsi rakastaa omaa kehoaan ja peilikuvaansa. Tämän ohella rakkauden kohteena voi olla kuka tai mikä tahansa – yksi lelu, lemmikki tai ikätoveri saattaa olla rakkauden kohde, jota halutaan helliä. Ihastuksen, hellyyden ja tykkäämisen tunteet voivat olla hyvin voimakkaita. Niiden kautta lapsi saa uutta mielekkyyttä päiviinsä ja opettelee jännittäviä ihmissuhdetaitoja. Hän saa myös elämäänsä uusia kiintopisteitä, jotka ovat perheen ulkopuolella. Tällöin lapsi rohkaistuu uusiin ihmissuhteisiin ja kokee itsensä tärkeäksi, kun hän ikävöi tykkäämiään ihmisiä. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Aikuisen on tärkeää muistaa, ettei lasta saa kiusoitella ihastuksen tunteista eikä ihastuksen kohteita pitäisi kuvata tuleviksi puolisoiksi tai seurusteluksi. Ne ovat aikuisten asioita, ei pienten lasten, ja puhe esimerkiksi seurustelusta voi hämmentää tai loukata lasta. Aikuisen on tärkeää jutella lapsen kanssa ihastumisesta ja tykkäämisestä sekä siitä, miten sitä voi osoittaa tai miten joskus tykkäämisen kohde ei ehkä tykkääkään takaisin. Rajojen läpikäyminen on tärkeää, ja on hyvä opetella sanomaan jäməkästi ei. Myös sen muistuttelu, että on uskottava aina, jos joku kieltää koskemasta, on hyvin tärkeä asia. Kehon osien nimien ja tarkoitusten kertaaminen on tässä iässä merkittävää, ja on hyvä muistaa painottaa, että

jokainen osa kehosta on tärkeä ja hyvä ja osilla on kaikilla omat tehtävänsä. Oikeilla nimillä puhuminen on tärkeää, ja vaikka joistakin osista käyttäisi lempinimeä, on varmistettava, että lapsi tietää myös osan oikean nimen. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

5.2.3 Kolmas porras: Tavoiteltu vanhempi

Kolmannella portaalla lapsi on tavallisesti 3–9-vuotiaana. Tällöin hän havaitsee ympärillään eri sukupuolta olevia ihmisiä sekä aikuisia, jotka rakastavat toisiaan. Lapsi saattaa tuntea voimakasta kiintymystä jotakin aikuista kohtaan ja haluta olla tämän lähellä. Nähdessään aikuisten välisiä parisuhteita karttuu ymmärrystä uudenlaisesta aikuisten rakkaudesta. Joskus lapselle tulee tarve varata aikuinen kokonaan itselleen, ja lapsi oppii myös sukupuolten eroja. Rakkaudesta lapsi saattaa puhua ja arvostaa sitä. Tässä vaiheessa myös kehonkuva ja lapsen itsetunto vahvistuvat ja hän oppii käytöstapoja sekä sääntöjä, joilla suojataan yksityisyyttä. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Leikki-ikäisenä lapsi on usein täynnä iloa ja on ihmissuhteissaan estoton ja avoin. Hän saattaa kiivetä mielellään syliin ja kysellä sukupuoleen sekä kehoon liittyviä asioita. Rakkautta on paljon ja lapsi jakaa sitä lähipiirilleen: leluille, ihmisille, eläimille. Jossain vaiheessa on tyypillistä, että lapsi alkaa itsekkin toivoa parisuhdetta sillä tasolla, miten sen siinä vaiheessa näkee – rakkautena ja hyväksyntänä. Joskus lapsi voi sanoa haluavansa naimisiin esimerkiksi vanhemman tai muun läheisen aikuisen kanssa. On tärkeää, ettei lasta kiusoitella tästä, vaan että rakkauden kohteena oleva aikuinen on tämän suuren rakkauden arvoinen, turvallinen ihminen. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Tässä iässä lasta alkaa usein kiinnostaa, mistä vauvat tulevat ja miten on itse syntynyt. Asiat tulee kertoa ikätasoisesti. On tärkeää muistaa, että lapsen ja nuoren kiinnostuksen kohteet ja ymmärrys kehittyvät. Siksi seksuaalikasvatuksessa pitää käsitellä samoja asioita aina uudelleen eri ikävaiheissa. Mitä vanhemmaksi lapsi tulee, sitä perusteellisemmin asioita käsitellään. Merkittävää on aina vastata, kun lapsi kysyy. Epämääräiset vastaukset tai ei vastausta lainkaan herättävät vain hämmennystä ja häpeää. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

On hyvä tukea lapsen tunneilmaisua ja antaa lupa olla avoin. On tärkeää osoittaa, että rakkaus todella on suuri ja hieno tunne. Siksi lapsen rakkaudentunnustusta ei saa vähätellä ja pilkata, vaan hän kokee tunteista puhumisen olevan sallittua ja olevansa itse rakastettu, vaikka aikuinen selittääkin, ettei lapsi voi mennä aikuisen kanssa naimisiin. Tällöin sukupolvien välinen raja vahvistuu, mutta lapsi kokee tullessa kuulluksi. Aikuisten on tärkeää opettaa käytössääntöjä positiivisen kautta, ei häpeän. Lasta kannattaa myös kiittää rakkaudentunnustuksista ja tunteiden ilmaisusta. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

5.2.4 Neljäs porras: Idolit

Neljännellä portaalla, eli noin 6–12-vuotiaana, lapsi löytää ihailun kohteen lähipiirin ulkopuolelta ja saattaa alkaa unelmoida tulevaisuuden parisuhteesta. Ajatus siitä, että joku tunnettu henkilö voisi rakastua lapseen, vahvistaa lapsen itsetuntoa, ja usein ihailusta jutellaan avoimesti. Aikuisten hyväksyessä idoleihin kohdistuvat unelmat ja tulevaisuuden haaveet lapsi saa tilaa, jossa unelmat voivat vahvistua ja rikastuttaa lapsen tunne-elämää. Lapselle syntyy tällöin yksityinen ja sallittu mielikuvien ja haaveiden maailma, jossa lapsi voi kokea suuria tunteita ja tutustua seksuaalisuuteensa. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Ihailun kohteeksi eli idoliksi valikoituu usein julkisuuden henkilö tai lähipiiristä esimerkiksi opettaja tai harrastusohjaaja. Tunnetun idolin kanssa koetut asiat voi kuvitella erilaisiksi vaikka joka päivä, eikä idolille tarvitse olla uskollinen, vaan ihastukset voivat vaihtua. Jos ihailu kohdistuu lähipiirin aikuiseen ja häntä tavataan oikeasti, on tärkeää, että ihailun kohteena oleva aikuinen piirtää turvalliset ja selkeät rajat sukupolvien välillä. Aikuinen on aina vastuussa siitä, että vaikka ihailu imartelisi, aikuisen on kunnioitettava lapsen kehityksen vaiheita ja olla käyttämättä tämän ihastusta hyväksi millään lailla. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Usein idoli saattaa myös olla kavereiden kesken yhteinen ihastuksen kohde. Tällöin lapsi oppii tavan puhua ikätovereiden kanssa unelmista, tunteista ja rakkaudesta. Lasten ja nuorten maailmassa sadun ja oikean elämän raja on hyvin ohut ja onkin vanhempien tehtävä valvoa, ettei lapsi tai nuori joudu vahingossa ja tietämättömyyttään vaarallisiin tilanteisiin rakastumisen vuoksi esimerkiksi netissä. On tärkeää, että vanhempi tukee lapsensa

tunnemaailmaa kahdella tavalla: toisaalta on hyvä olla kiinnostunut, kuunnella ja kysellä idolista ja seurata lapsen ihastumista tukien ja rinnalla kulkien. Toisaalta vanhemman täytyy myös vahvistaa lapsen todellisuudentajua. 8–10-vuotiaan idolihaaveita ei saa tyrmätä, sillä lapsi tarvitsee tuossa iässä vahvaa itsetunnon kohotusta. 13–15-vuotiaan kanssa täytyy jo keskustella riskeistä ja siitä, mikä on hyvää ihailua ja mikä voi olla haitallista. Riskeistäkin kerrottaessa on kuitenkin muistettava nuoren itsetunnon ja minäkuvan tukeminen, jotta avoimuus säilyisi mahdollisimman hyvänä vanhemman ja nuoren välillä. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

5.2.5 Viides porras: Salainen ihastus

Tällä portaalla lapsi alkaa kohdistaa ihastuksen tunteita lähellä oleviin, saman ikäisiin kavereihin tai tuttuihin. Tämä voi olla ajankohtaista aina 7-vuotiaasta aikuisuuteen asti, mutta tavallisimmin tällä portaalla ollaan 8–13-vuotiaana. Aikuisiin kohdistuneet ihastukset saattavat alkaa tuntua lapsesta jopa vähän hassulta. Lapsi tai nuori oppii pikkuhiljaa pärjäämään rakkauden tunteiden kanssa, vaikka sen kohde on ihan lähellä. Ihastuksen tai rakkauden kohteen läsnäolo tuntuu ihanalta ja sähköiseltä. Samaan aikaan lapsi tai nuori toivoo, että tulisi itse ihailuksi ja valituksi rakkauden kohteeksi. Usein ihastuminen tuottaa aivan uudenlaisia tuntemuksia kehossa ja joskus tunteet ovat ristiriitaisia – toisaalta ihastuksen tahtosi näyttää, toisaalta salata kokonaan. Nuori alkaa olla tietoinen omasta ja toisten kehoista ja niiden lähettämistä viesteistä samalla opetellen hallitsemaan kehoaan sekä tunteidensa ilmaisemista. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Tällä portaalla aikuisen läheisyys saattaa alkaa tuntua jopa epämukavalta. Lapsi tai nuori voi haaveilla oikeasta seurustelusta. Hormonit vaikuttavat tässä iässä jo vahvasti tunteisiin ja herkkyyteen. Ihastuksen kohteelle ei osoiteta ihastumista eikä siitä vielä kerrota edes parhaalle ystävälle. Tunne ja tilanne ovat jotain niin uutta ja outoa, että siihen pitää ensin totutella yksinään. Myös oma sukupuoli, arvot ja tavoitteet nousevat pohdittaviksi asioiksi. Nuoruusikäisen minäkuva on vielä hajanainen ja altis vaikutteille. Seksuaalisen identiteetin hahmottumisen kannalta yhteisön ilmapiiri ja asenteet ovat tällöin hyvin tärkeässä osassa. Salliva ilmapiiri sekä kotona että koulussa on hyvin merkittävä tekijä lapsen kehityksen kannalta. Vanhempien on myös hyvä jutella lapselle ja nuorelle siitä, että monilla ihmisillä on joskus salaisia ihastuksia ja kaikki sen aiheuttamat tunteet ovat hyväksytyjä, niin rakkaus ja

ilo, kuin hämmennys ja epävarmuuskin. Myös murrosiän muutosten käsittely on tärkeää, kun sen aika tulee. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

5.2.6 Kuudes porras: Ystävä saa tietää ihastumiseni

Noin 9–14-vuotias lapsi tai nuori alkaa uskaltaa ihastumisen tai rakkauden tunteistaan kaikkein läheisimmille ystäville tai perheenjäsenille. Lapsi tai nuori toivoo saavansa tukea kertoessaan niin tärkeän ja yksityisen asian. Etenkin aikuisen tulee juuri tästä syystä ottaa nuoren kertoma tunnustus arvostuksella vastaan. Tällä portaalla lapsi tai nuori opettelee myös ystävyiden vaatimia taitoja sekä sääntöjä ja oppii yhteisönsä malleja esimerkiksi siitä, millä tavoin herkistä tunteista puhutaan tai voiko niistä puhua sekä minkä ikäisenä on sopivaa rakastua. Lapsi tai nuori usein kaipaa läheisensä arvion siitä, onko ihastuksen kohde hänen tunteittensa arvoinen. Kun ympäristö vahvistaa ja tukee lasta tai nuorta, hänen itsetuntonsa paranee ja hän voi alkaa ajatella, että tulee kelpaamaan joskus parisuhteen osapuoleksi. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Tässä vaiheessa lapsi tai nuori haluaa usein tietää, mitä mieltä muut ovat hänen tunteistaan ja siksi puhuu ihastumisesta tai rakkauden tunteista myös ystäville tai läheisille. Tämä on suuri askel. Ihastukselle itselleen ei vielä yleensä haluta tunteista kertoa, ystäville tai vanhemmalle kertominen riittää. Etenkin vanhemman on hyvin tärkeää arvostaa ja kuunnella lasta tai nuorta, mikäli tämä kertoo ihastumisestaan. Luottamuksen säilyminen on tärkeää – vanhempi ei saa kertoa esimerkiksi sosiaalisessa mediassa lapsensa ihastuksesta, vaikka se tuntuisikin suloiselta ja hauskalta asialta. On hyvä sanoittaa lapselle tai nuorelle, miten ihana tunne ihastuminen ja rakastuminen on, ja kuinka hienoa on, että tunteista puhutaan. Tällaisen salaisuuden jakaminen vanhemmalle on kunnianosoitus. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Lapselle on tärkeää myös opettaa, että ystävyiden tulee olla sellaista, että ystävät hyväksyvät toistensa ihastumiset ja muut tunteet huolimatta esimerkiksi ihastuksen kohteen sukupuolesta tai siitä, millaisia tunteet ovat. Kun lapselle sanoitetaan ja painotetaan, että ihmisten väliset suhteet sukupuolesta riippumatta ovat hyväksytyjä ja ihania, lapsi alkaa uskaltaa kertoa omista tunteistaan avoimesti ja tukea myös ystäviään. Tällä portaalla opetellaan siis ihastumisesta puhumisen ja omien tunteiden käsittelyn lisäksi ystävyiden

sääntöjä ja otetaan myös paljon mallia siitä, miten aikuiset puhuvat toisilleen ja toisistaan. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

5.2.7 Seitsemäs porras: Tykkään sinusta

Tykkään sinusta -porras on ajankohtainen usein 10–15-vuotiaana, jolloin usein tapahtuu myös suurimmat murrosiän aiheuttamat muutokset ja myllerrykset. Tässä vaiheessa voi tulla aika, kun lapsi tai nuori uskaltaa kertoa ihastuksen tunteestaan sen kohteelle ja on valmis tai ainakin halukas kohtaamaan sen jännittävän ja pelottavankin tunteen, että ihailun tai rakkauden kohde saa tietää hänen tunteistaan. On myös mahdollisuus, ettei tunteisiin saakaan vastakaikua ja sen kestämistä opetellaan tällä portaalla. Lapsi tai nuori myös miettii, mitä seurustelu oikeastaan on ja tuntuisiko se itsestä hyvältä. Nuori voi leikitellä ajatuksilla itsenäisyydestä ja omasta elämästä – parisuhteesta, menestyksestä ja kenties perheestä. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Nuoret saattavat pohtia ja opetella flirttailua ja sitä, miten ihastumista voisi osoittaa ja millä tavoin tunteistaan kertoa. Myös vaihtoehtojen pyörittely on osa elämää – miten reagoin ihastukseni vastaukseen tai saanko lainkaan sellaista? Jos lapsena on kehittynyt terve minäkuva ja itsetuntu, vastoinkäymisten ja torjutuksi tulemisen kokemukset ovat asioita, joista lapsi tai nuori pääsevät yli. Myös ihastuksen kohteena olo voi olla opettelua. Nuori miettii, miten reagoi, jos joku tunnustaa ihastuksensa ja entä jos ei itse tunne samoin. Kaikesta tästä on hyvä keskustella lapsen ja nuoren kanssa. On tärkeää jutella, millaisia ystävyyden sääntöjä pitää noudattaa ja miten tunteitaan voi ilmaista. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Vanhemman kannattaa parhaansa mukaan pyrkiä olemaan lapselle tai nuorelle tukena ja muistuttaa, että lapsi tai nuori on omana itsenään täydellinen ja rakastettu. Myös vuorovaikutuksesta pitää keskustella. On hyvä muistuttaa, että rakkausviestin tai ihastuksen tunnustuksen saaminen on lahja, vaikka ei tuntisikaan samoin. Siksi sellaisiin on aina vastattava arvostavasti ja kohteliaasti, vaikka vastaus olisikin kieltävä. Pettymysten hetkillä lapsi tai nuori tarvitsee tukea ja vahvistusta. Nuorikin saattaa vastoinkäymisen hetkellä kaivata syyliä, vaikka muuten siitä jo kieltäytyisikin. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

5.2.8 Kahdeksas porras: Käsikkäin

12–16-vuotiaana nuori voi jo uskaltaa koskettaa ihastuksen kohdettaan ja näyttää siten tunteitaan. Hellä kosketus voi korvata sanat, kun ihastus on molemminpuolista. Kosketus voi välittää monia eri tunteita – iloa, luottamusta, ystävyyttä. Tunteet voivat olla nuorella isoja tai pieniä. Nuori opettelee nyt ehkä seurustelun sääntöjä ja sitä, miten erosta voi toipua. Mikäli nuoren omaan kehitysvaiheeseen kuuluvat seksuaalisen kiihottumisen tunteet, nuori voi purkaa niitä itsetyydytyksellä ja tutustua siten omaan kehoonsa lisää. Kaikilla seurustelu tai kiihottuminen eivät ole suuressa roolissa, joillakin ne nousevat hyvin vahvoina esiin. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Aina seurusteluun tai ihastumiseen ei liity kosketusta. Joskus seurustelu voi tällä portaalla olla myös ystävyyttä, katseita ja viestejä tai yhteistä harrastamista. Usein tässä iässä kuitenkin kosketuksen kaipuu voi olla suuri. Käsi on turvallinen kohta aloittaa ja tunnustella, miltä koskettaminen tuntuu. Varhaisnuori tai nuori on yleensä melko pitkään tällä portaalla ja tätä vaihetta saatetaan käydä läpi usean eri ihastuksen tai seurustelukumppanin kanssa. Ikätoverit, myös oma ihastuksen kohde, saattaa olla eri portaalla kuin nuori itse. Tällöin saattaa olla, että vaikka itse olisi valmis olemaan käsikkäin, ei toinen sitä ehkä vielä ole. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Joskus nuori voi olla niin arka tai kokematon, ettei ehkä tiedä, miten voi kieltäytyä jostakin tai kertoa, ettei ole valmis esimerkiksi kosketuksiin. Tällaisessa tilanteessa nuoren voi olla helpompaa vedota esimerkiksi siihen, että vanhemmat valvovat nuoren tekemisiä. Nuoren perään onkin hyvä soitella, kysyä kuulumisia ja havainnoida tämän käytöstä. Se, että vanhemmat ovat kiinnostuneita nuoren asioista ja keskustelevat lämminhenkisesti myös rajoja asettaessaan, on tärkeää etenkin, jos nuori tuntuu kiirehtivän kehityksensä edelle. Moni nuori löytää tällä portaalla itsetyydytyksen, joten seksuaalisuuden suhteen salliva ilmapiiri on tärkeä. Myös surussa, kuten eron sattuessa, on vanhemman tuki ja ymmärrys merkittävää. Vaikka seurustelu olisi ollut lyhyt, ei nuoren tunteita saa vähätellä. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

5.2.9 Yhdeksäs porras: Suudelmien riemu

Tällä seksuaalisuuden portaalla, jolla nuori on yleensä 13–18-vuotiaana, herää usein halu tutustua suutelemiseen ja muuhunkin koskettamiseen kuin kädestä pitämiseen. Kaulan, hiusten, käsivarsien ja kasvojen hyväily voi olla alku matkalle kohti huulien, kielen ja ihon kohtaamisille. Kehokontakti kiinnostaa, mutta usein vielä vaatteet päällä. Suudelmät saattavat aiheuttaa seksuaalista kiihottumista ja jännite voi tuntua koko kehossa. Nuori haluaisi, että kumppanikin tuntisi samanlaista nautintoa. Tässä iässä nuoren täytyy osata kunnioittaa omia ja kumppaninsa rajoja ja tulkita toisen viestejä. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Aiemmat epävarmuudet siirtyvät taka-alalle, ja nuori voi alkaa nauttia kumppaninsa läheisyydestä rennosti. Suutelun aloittaminen tai sen haluaminen ovat iso askel ja usein nuori on sitä mieltä itsekin. Nuorelle on tärkeää toistaa usein, ettei mitään, mikä ei itsestä tunnu hyvältä, kannata tehdä. Nuoren halu kokea keho kehoa vasten voi olla voimakas ja aiempaa paljon intiimimpi tunne. Nuoren kanssa kannattaa keskustella siitä, millainen hellyys on sopivaa julkisesti osoitettavaksi ja millainen on hyvä pitää kumppanin ja itsensä välisenä. Suukot, halaukset ja kädestä pitäminen ovat täysin sopivia julkisestikin – kiihkeät suudelmät ja toisiinsa uppoutuminen on yksityinen, ihana asia. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Ulkopuolisen on todella vaikeaa arvioida, missä kehitysvaiheessa nuori on. Ulospäin näkyvä kehon kehittyminen ei kulje välttämättä käsi kädessä henkisen kehityksen kanssa. Vaikka vanhemmat olisivat läheisiä nuoren kanssa, eivät hekään voi varmaksi tietää, millä portaalla nuori on. Keskustelu on jälleen kerran avainasemassa. On tärkeää keskustella esimerkiksi siitä, miten suuteleminen on ihana asia ja toisaalta myös siitä, että kaiken on perustuttava aina omaan tahtoon ja hyvään oloon. Myös eroista ja sydänsuruista on hyvä jutella, ja muistuttaa, että vastoinkäymisen hetkellä perhe ja ystävät ovat nuoren tukena. Vaikka nuori voi ajatella ja sanoakin, etteivät aikuiset voi ymmärtää nuoruutta tai tiedä rakkaudesta mitään, on silti keskusteluilla iso merkitys nuoren kehityksen kannalta. Kun juttelu on osa perheen kulttuuria lapsen elämän alusta saakka, eivät nuoruuden keskustelut tunnu ehkä niin väkinäisiltä. Nuoren kanssa asioista keskustellaan niiden oikeilla nimillä ja rehellisesti.

Yksityisyyttä on kuitenkin varjeltava ja nuorelle annettava aikaa omien ajatustensa ja oman kehonsa kanssa. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

5.2.10 Kymmenes porras: Hyvältä tuntuvat hyväilyt

Yleensä noin 15–20-vuotiaana nuori on valmis entistä läheisempään kosketukseen toisen ihmisen kanssa, ja jos kyse on seurustelusta ja kumppanit ovat yhtä kypsät, kosketusta intiimialueille seksuaalisen mielihyvän tuottamiseksi voidaan alkaa kokeilla. Tällä portaalla nuori oppii paljon sekä omasta kehostaan että myös mahdollisen kumppanin kehosta. Nuoren on myös hyvin tärkeää opetella lukemaan sekä omia tunteitaan ja kehoaan, että kumppaninsa lähettämiä viestejä. Fyysisyyden lisääntyessä myös henkinen side voi vahvistua. Silloin myös erot tai muut vastoinkäymiset seurustelussa voivat tuntua todella tuskallisilta ja siltä, ettei niistä voi selvitä. Silloin tarvitaan läheisten tukea. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Hyväilyseksi eli petting tarkoittaa nautinnon kokemista kumppanin kanssa, kiihottumisen ja jopa orgasmin kokemista ja tuottamista kaikenlaisen kosketuksen keinoin, mutta ilman yhdyntää. Jännitys ja pelot saattavat vaikeuttaa orgasmin saamista, mutta kosketus tuntuu ilman orgasmiakin parhaimmillaan sähköiseltä ja ihanalta. Tällä portaalla nuori hakee myös hyväksyntää omalle keholleen, ja sitä voi edesauttaa kumppanin kosketukset, ihailu ja kauniit sanat. Tällä portaalla vahvistuvat entisestään seksuaalisen itsemääräämisen rajat: nuori päättää omasta kehostaan. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019) On tärkeää sanoittaa nuorelle, että hyväilyn tai minkä tahansa tilanteen voi aina keskeyttää, jos se ei tunnu hyvältä, vaikka sitä olisi ensin halunnutkin. Miellyttämisen halu voi olla suuri ja se voi joskus saada nuoren tekemään asioita, jotka ovat epämukavia tai pelottavia. Omien rajojen kunnioittamista ei voi nuorelle liikaa korostaa. Myös ehkäisystä on tärkeää puhua myös niillä portailla, missä yhdyntä ei vielä olisikaan ajankohtaista.

5.2.11 Yhdestoista porras: Rakkautta ja seksiä

Keskimäärin 16–25-vuotiaana nuori aikuinen astuu viimeiselle kehitysportaalle. Tällöin, mikäli nuori kokee olevansa tarpeeksi kypsä, hän kokee olevansa valmis rakasteluun ja jos nuorella on kumppani, saattaa hän pystyä kertomaan tälle haluistaan ja toiveistaan. Myös

rakkauden tunteet seurustelusuhteessa voivat syventyä ja tulevaisuudesta saatetaan haaveilla yhdessä kumppanin kanssa. Mikäli kumppania ei ole, itsetyydytys voi olla tärkeä asia nuoren seksuaalisuuden toteuttamisessa ja halu seksiin toisen ihmisen kanssa voi olla suuri, vaikka ajatus saattaa jännittää. Nuorella on usein myös jo paljon tietoa seksiin liittyvistä asioista ja mahdollisista seurauksista, kuten raskauden tai seksitautien mahdollisuudesta. Aikuistuminen on varsin pitkällä, mutta vielä nuorena aikuisenakin läheisten tuki ja avoimet keskusteluyhteydet voivat olla äärimmäisen tärkeitä. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

Vanhempien on tärkeää koittaa pitää yllä avointa keskusteluyhteyttä ja kuulostella lapsensa, vaikkakin jo aikuisen tai nuoren aikuisen, tuntemuksia. On hyvä keskustella siitä, että seksissä tärkeintä on vapaaehtoisuus, hauskuus ja nautinto eikä mitään ole pakko tehdä, jos se ei tunnu hyvältä. On tärkeää painottaa, että seksi on aina yksilöllistä. Kaikille seksi ei myöskään ole lainkaan tärkeää tai kiinnostavaa. Ehkäisyn käytöstä on hyvä puhua ja vanhempi voi varmistaa, että nuorella on saatavilla hyviä ehkäisyvälineitä. Yksityisyyttä on kunnioitettava ja luotettava myös nuoren omaa arviointikykyyn. Vanhemman on hyvä olla kuitenkin saatavilla, jos nuori häntä tarvitsee – joskus pelkkä läsnäolo tai halaus ovat tarpeen. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019)

5.3 Pohdintaa seksuaalisuuden portaista

Ajattelen seksuaalisuuden portaiden olevan hyödyllinen, joskin ei täysin aukoton, malli seksuaalikasvatuksen tueksi. Kasvatusalan ammattilaisten on tunnettava lapsen kehityksen vaiheet, samoin seksuaalikasvatusta toteuttaville on seksuaalisuuden portaiden hyvä olla tuttu asia. Kuten missä tahansa mallissa, jossa puhutaan lapsista ja nuorista yhtenä homogeenisenä joukkona, tulee aina vastaan seikkoja, jotka eivät aina päde tai sovi jokaisen asiakkaan elämään tai kehitykseen. On muistettava yksilöllisyys, vaikka seksuaalisuuden portaat onkin erinomainen apu lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittymisen hahmottamiseen.

Seksuaalisuuden portaat ovat joiltakin osin melko konservatiiviset ja esimerkiksi sosiaaliseen mediaan liittyvät neuvot ja ajatukset ovat mielestäni hieman vanhentuneita. Eräessä luvussa kirjassa Rakkaus ilo, rohkeus – seksuaalisuuden portaat (Cacciatore & Korteniemi-Poikela,

2019) neuvotaan opettamaan lapsille, että vain sellaisia kuvia ja viestejä voi lähettää esimerkiksi kumppanille tai ystävälle, jotka voisi näyttää myös vanhemmille tai ripustaa koulun ilmoitustaululle. Tällainen ajatusmaailma on jo mielestäni vanhentunut. Lähiaikoina on ollut keskustelua intiimien kuvien lähettämisestä ja siitä, kenen syytä on, jos ne leviävät. Vastaus on selvä: syy ei ole koskaan sen, joka kuvan on luottamalleen henkilölle lähettänyt. Jos ihminen luottaa toiseen niin paljon, että haluaa lähettää tälle intiimin kuvan tai viestin, on luottamuksen rikkoja aina syyllinen.

Ajattelen, että flirttailevat tai intiimit viestit ja kuvat ovat jatkumoa entisajan rakkauskirjekulttuurille. On erittäin tärkeää muistuttaa nuoria silti pohtimaan, kenelle lähettää ja mitä, mutta ennen kaikkea painottaa, ettei toisten kuvia tai viestejä saa koskaan levittää eteenpäin, ellei kyseessä ole ahdistelutapaus, jossa kuvia on näytettävä esimerkiksi viranomaisille tai vanhemmille. Pienten lasten kanssa tiukemmat kiellot ja valvominen ovat tärkeitä, sillä lapsi ei vielä ymmärrä, mitä voi tapahtua, jos lähettää esimerkiksi intiimialueesta kuvan toiselle. Mainitun kaltaisissa konservatiivisissa ja hieman vanhanaikaisissa kohdissa seksuaalisuuden portaiden mallia on tärkeää muistaa, että kulttuuri muuttuu ja kehittyy. Viitekehyksenä ja ohjenuorana seksuaalisuuden portaat on silti hyvä ja ajantasainen. Malliin on sisällytetty myös hyviä neuvoja, miten vanhemmat voivat toimia kunkin portaat kohdalla ollakseen nuorelleen tukena kuitenkin tarpeellisia rajoja asettaen.

Myös aikuisten voi olla hyvä pohtia omaa seksuaalisuuden kehittymistään etenkin, jos kokee, ettei ole itse saanut laadukasta seksuaalikasvatusta lapsena ja nuorena. Vanhemmat voivat päästä helpommin kiinni lapsen tai nuoren ajatuksiin, kun on palauttanut mieleen oman lapsuuden ja nuoruuden. Omasta historiasta saattaa löytää myös toimintamalleja tai tapahtumia, joita ei toivo lapsensa toistavan. Ammattilaisen voi olla tärkeää tutkailla omaa seksuaalisuuttaan ja historiaansa, vaikka sitä ei asiakkaalle koskaan tuoda esille. Omien ajatusten, asenteiden, kehityksen ja opittujen mallien hahmottaminen sekä syy-seuraussuhteiden kirkastuminen voivat olla merkittävässä osassa seksuaalikasvatuksen teemojen kanssa sinuiksi tulemistä ja näin ollen laadukkaan seksuaalikasvatuksen toteuttamista.

6 Tutkimuksen toteutus

Jo alkuvaiheessa opinnäytetyöprosessia tiesin, että tahdon kerätä aineistoa niin, että vastaukset olisivat mahdollisimman laajoja ja rehellisiä eivätkä kysymykset rajoittaisivat liikaa vastaajaa kertomasta todellisia kokemuksiaan ja ajatuksiaan. Tiesin kuraattoreiden olevan hyvin kiireisiä, joten suljin vaihtoehdoista yksilöhaastattelut pois. Pohdin jonkinlaisen kyselyn tekemistä, mutta pelkäsin, että kysymysten tarkka muotoilu voisi olla liian johdattelevaa ja vastaukset voisivat olla lyhyitä ja suppeita. Lopulta päädyin valitsemaan aineistonkeruutavaksi kirjoitelmapyyntöä, jonka tiesin heti palvelevan parhaiten opinnäytetyötäni.

6.1 Tutkimuskysymys ja aineistonkeruu

Tutkimuskysymykseksi asetin kysymyksen **”Mitä koulukuraattorit kertovat kokemuksistaan seksuaalikasvatuksesta omassa työssään?”** Aineiston avulla pyrittiin lisäksi selvittämään, mitä koulukuraattorit kaipaavat seksuaalikasvatuksen tueksi työssään, onko seksuaalikasvatus ylipäätään näkyvä osa työtä, millaisia ajatuksia seksuaalikasvatus yleisesti herättää ja mitä kehittämisideoita nousee.

Tutkimusaineisto kerättiin kirjoitelmapyyntöä avulla – tätä kutsutaan myös narratiiviseksi kirjoitelmaksi ja aineiston hankintatapaa niin ikään narratiiviseksi. Aineisto kerättiin järjestämässäni etätapaamisessa Teamsin välityksellä johtuen koronatilanteeseen liittyvistä rajoituksista. Tapaamiseen osallistui seitsemän kuraattoria. Pohjustin aihetta yleisesti ja kävin läpi lyhyesti materiaaleja, joita kuraattoreille toimitin etukäteen. He saivat ennen tapaamista kokoamani epävirallisen vinkkilistan aiheeseen liittyvistä sivustoista, kirjoista, elokuvista, podcasteista sekä sarjoista, muutamia Hivpointin hyväksi kokemiani esitteitä seksuaalisuuteen liittyen sekä reilusti vastauspaperia ja suostumuslomakkeet allekirjoitettaviksi. Annoin kuraattoreille puoli tuntia aikaa kirjoittaa vastauksen aiheesta **”Kerro kokemuksiasi ja ajatuksiasi seksuaalikasvatuksesta ja sen roolista työssäsi sekä siihen liittyviä kehittämisideoita ja toiveita. Kirjoita kokonaisuudessaan lausein. Vastaa nimettömänä – kerro kuitenkin aluksi, ovatko asiakkaasi peruskoululaisia vai toisen asteen opiskelijoita.”** Aineistoa analysoidessani tulin siihen tulokseen, ettei se, työskenteleekö vastaaja peruskoulussa vai

toisella asteella, ole tulosten kannalta olennaista. Näin ollen en huomionnut kyseistä seikkaa aineistoa käsitellessäni.

6.2 Aineistoanalyysimenetelmä

Analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä kategoria-analyysia. Kategoria-analyysi tarkoittaa laadullisen aineiston analyysin menetelmää, jossa tutkittavasta aineistosta etsitään tutkittavaan ilmiöön liittyviä kategorioita, tässä tutkimuksessa koulukuraattoreiden kirjoitelmissaan mainitsemia seksuaalikasvatukseen liittyviä luokitteluja eli kategorioita. Tärkeää on pitäytyä analyysin tekemisessä nimenomaan tutkittavien esille ottamisissa kategorioissa eikä tutkijan tulkinnoissa. (Jokinen ym., 2012, ss. 18, 42)

Yhteensä aineiston pituus oli tietokoneella reilulla fontilla kirjoitettuna 13 sivua. Kirjoitettuani vastaukset puhtaaksi poimin aineistosta ydinsanat, jotka vastasivat tutkimuskysymykseen. Sen jälkeen lajittelin sanat karkeasti kymmeneen eri kategoriaan. Kategorioiden avulla sai selkeämmän kuvan siitä, mitkä asiat todellisuudessa nousivat esille aineistosta suurimpina kokonaisuuksina, ja oli näin ollen oli helpompaa myös sulkea pois vastauksista epäolennaisia, joskin muuten hyvin mielenkiintoisia, asioita.

7 Tutkimuksen tulokset

Keräämäni aineisto oli, kuten kirjoitelmapyyntöni valitessani toivoin, melko laaja ja ehdottomasti mielenkiintoinen. Aineistosta tuli selvästi esille, että seksuaalikasvatus ei valitettavasti ole tällä hetkellä universaali, kaikkia yhtä lailla koskeva, osa kuraattorin työtä. On selvää, että tähän suurin syy on rakenteissa – erityisesti puutteet koulutusohjelmissa, työnantajien heikko paneutuminen asiaan sekä resurssien vähyys saattavat olla isoja tekijöitä seksuaalikasvatuksen hitaassa kehityksessä. Seksuaalikasvatus on kuitenkin jokaisen lapsen ja nuoren oikeus, eivätkä ammattilaiset voi valita, toteuttaako sitä vai ei. Juuri näistä syistä olen kiitollinen saamistani vastauksista, joiden avulla oli mahdollista tehdä opinnäytetyö, joka toivottavasti toimii osaltaan seksuaalikasvatuksen äänitorvena, puolesta puhujana ja muutoksen edistäjänä.

Jaottelin tulokset alun perin kymmeneen eri kategoriaryhmään, jotka vaihtelivat suurista, useiden kymmenten asioiden ryhmistä muutaman kohdan ryhmiin. Jokainen ryhmä on kuitenkin koostaan riippumatta mielestäni olennainen osa kokonaisuutta, jota halusin tutkimuskysymyksen avulla käsitellä. Analysointivaiheessa päätin yhdistää kaksi pienempää ryhmää, ja lopputulokseksi tuli näin ollen yhdeksän kategoriaryhmää. Tulin siihen tulokseen, että jaottelu enää tätä suurempiin ryhmiin ei ollut tarkoituksenmukaista, sillä huolimatta kategoriaryhmien suuresta määrästä koin tämän jaon selkeimmäksi.

Kategoriaryhmiä ei ole laitettu tärkeysjärjestykseen, sillä se on tämän aiheen äärellä mahdotonta. Koin tärkeäksi nostaa esille sekä ongelmakohtia että aineistosta nousseita positiivisia kokemuksia seksuaalikasvatuksesta, kuin myös toiveikkaita ajatuksia siitä, millaista laadukkaan seksuaalikasvatuksen tulisi olla. Kehitysideoiden tärkeyttä ei myöskään voi väheksyä, sillä seksuaalikasvatuksen ollessa vielä lapsen kengissä kehittäminen ja siitä innostuminen ovat äärimmäisen arvokkaita asioita. Olen kuitenkin esittänyt alla olevassa taulukossa kategoriaryhmien koon kokonaisuuden hahmottamiseksi.

Taulukko 1. Kategoriaryhmien nimet ja aineistosta tehtyjen poimintojen lukumäärät.

Ryhmän nimi (työnimi sulkeissa)	Poimintojen lukumäärä
Seksuaalikasvatuksen vaihteleva nykytilanne (käytännössä tällä hetkellä)	50
Laadukkaan seksuaalikasvatuksen monet tunnusmerkit (hyvä seksuaalikasvatus on / pitäisi olla)	36
Seksuaalikasvatus on keskustelua (puhuminen)	24
Moninaiset haasteet jarruttavat seksuaalikasvatuksen toteutumista (haasteet)	24
Rakenteet ja kouluttautuminen – mistä muutos lähtee? (rakenteet ja kouluttautuminen)	10
Asiakkaiden reaktiot ja tarpeet vaihtelevat (näin nuoren rooli nähdään)	9
Kuraattorin roolit seksuaalikasvattajan vaativat itsetutkiskelua (yhdistetty kuraattorin rooli + itsensä kanssa työskentelyä)	8 + 8

Kehitysideoita ja toiveita (kehitysideoita ja toiveita)	8
Yhteistyötä seksuaalikasvatuksen äärellä (eteenpäin ohjaus ja muut toimijat)	7

7.1 Seksuaalikasvatuksen vaihteleva nykytilanne

Omia kokemuksia seksuaalikasvatuksesta vuosien varrella on paljon. Aina se ei silti ole helppoa.

Voisin varmasti työssäni huomioida seksuaalikasvatuksen vielä paljon nykyistäkin laajemmin ja monipuolisemmin. Aika usein työn keskeisimmät tavoitteet ja sisällöt ajavat ns. ohi tai akuutit asiat.

Vastauksista nousi selkeästi esille, että seksuaalikasvatusta toteutetaan hyvin eri tasoisesti. Osa kertoi, ettei se ole systemaattisesti esillä eikä seksuaalikasvatuksen teemoja tule aktiivisesti mietittyä, mutta tarpeen vaatiessa seksuaalisuudestakin puhutaan. Aina seksuaalisuus ei aineiston mukaan tule ollenkaan esille. Monissa vastauksissa tuli ilmi, että seksuaalisuudesta on helpompaa puhua silloin, kun asiakas ottaa asian itse esille, kuin että kuraattori ottaisi asian puheeksi ensin. Joidenkin kanssa teemaa on helpompi käsitellä kuin toisten, eivätkä kaikki halua keskustella seksuaalisuudesta lainkaan.

Osa vastaajista kertoi seksuaalikasvatuksen olevan luontevaa ja helppoa ja kokevansa tietonsa ja taitonsa riittäviksi. Yksi vastaajista kertoi, että on kouluttautunut jonkin verran asian tiimoilta, ja toinen mainitsi selvittäneensä ja tutkineensa seksuaalisuuden teemoja itse. Eräessä vastauksessa mainittiin, että kyseisellä kuraattorilla on seksuaalikasvatukseen liittyviin asioihin asiakkaiden kanssa rehellinen lähestymistapa eikä hän esimerkiksi koskaan olettaisi asiakkaan seurustelukumppanin sukupuolta. Seksuaalikasvatuksen mainittiin olevan tärkeä osa työtä, ja kohtaamiset asian äärellä ovat olleet mielenkiintoisia ja kiehtovia.

Nuorempien asiakkaiden kanssa mainittiin esiin nousevan muun muassa ”tykkäämisjuttuja”

tai pohdiskelua oman kehon muuttumisesta ja itsensä vertailusta kavereihin. Myös turvataidot mainittiin osana seksuaalikasvatuksen toteuttamista, mikä onkin äärimmäisen tärkeä aihe. Vastaajat mainitsivat myös työssään kohdatuiksi asioiksi erilaiset hyväksikäyttö- ja inestitapaukset, asiakkaan seksuaalisen suuntautumisen ja identiteetin pohdintaan liittyvät keskustelut sekä vanhempien asiakkaiden kanssa itsenäistymisen prosessin kautta seksuaalisuuteenkin liittyvät teemat. Asiakkaan oman sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen pohdinta ja siinä tukeminen nousivat yhtenä suurempana teemana vastauksissa, ja nämä asiat ovatkin etenkin nuorten kanssa työskennellessä joskus hyvin olennaisena osana työskentelyä ja nuoren hyvinvoinnin turvaamista.

Vuosien varrelta ns. tavallisimpien seksuaalikasvatuskeskusteluiden lisäksi mieleen on jäänyt mm. useita eri tyttöjä raskaaksi saattanut poika ja hänen kanssa aiheesta käyty keskustelut; nuori mies, joka oli huolissaan siitä, ettei tyydyttänyt tyttöystäväänsä; parisuhteessa seksuaalista painostusta kokenut asiakas sekä nuori, joka ei kokenut seksuaalista mielihyvää. Ikävimmiksi asioiksi mieleen ovat jääneet erilaiset hyväksikäyttötapaukset.

Myös pettymysten tuottaminen mainittiin, sillä vastaajan mukaan nuorilla on suuret odotukset ja kuvitelmat esimerkiksi ensimmäisestä seksikerrasta. Joskus siis täytyy ”palautella maan pinnalle” asiakkaita ja murtaa myös seksiin ja seksuaalisuuteen liittyviä myyttejä. Asiakkaan henkinen kypsyys vaikuttaa suuresti siihen, miten asioista voi ja kannattaa keskustella ja paljonko tietoa jo on. Lisäksi oli mainittu, että jollekin koululle kuraattorit ovat hankkineet kondomeita ja erilaisia esitteitä, joita asiakkaat saavat vapaasti ottaa.

Ristiriitaisena tuloksena tuli esille tiedon saaminen ja löytäminen, sillä osassa vastauksia nostettiin esille, että tietoa seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksen tueksi on vähän ja se vaikuttaa muun muassa aikuisten asenteisiin ja siihen, millä tavoin ammattilainen pystyy työssään seksuaalikasvatusta toteuttamaan. Joissakin vastauksista kuitenkin sanottiin, että tietoa löytyy hyvin ja sitä on ammattilaisen helppoa etsiä ja tutkia.

Eräässä vastauksessa todettiin, että nykyään ihmiset ovat suvaitsevaisempia ja erilaisuus hyväksytään paremmin kuin ennen. Kiivasta keskustelua voi silti syntyä esimerkiksi luokissa

nuorten kesken. Asiakkaana on osalla ollut myös muun muassa muutama transhoidoissa käynyt – tämä on mielestäni olennaista, sillä usein pienillä paikkakunnilla tunnutaan kuvittelevan, ettei paikkakuntalaisista kukaan ole esimerkiksi transsukupuolinen tai että seksuaalivähemmistöön kuuluvia on vain muutamia, vaikka todellisuus on todennäköisesti paljon värikkäämpi.

Hiljattain uusi asiakas hakeutui kuraattorille juurikin siitä syystä, että kaipasi tietoja ja neuvoja. Hän koki olevansa transsukupuolinen, mutta hän ei käytä juuri nettiä/sosiaalista mediaa. Oli virkistävä huomata, miten työntekijänä innostuin asiasta ja sain pitkästä ajasta olla mukana ns. perusasioissa tähän liittyen.

7.2 Seksuaalikasvatus on keskustelua

Seksuaalikasvatukseen ja ylipäänsä seksuaalisuuteen liittyvät keskustelut opiskelijoiden kanssa ovat olleet kiehtovia.

Yhtenä suurimpana kategoriana aineistosta nousi esiin puhuminen – keskustelua ja puhumista kuraattorin työ onkin. On kuitenkin mielestäni tärkeä havainto, että seksuaalikasvatuksen koetaan olevan sitä samanlaista keskustelua, vuoropuhelua, kuin muukin asiakastyö eikä mitään sen erikoisempaa. Itse ajattelen samoin: keskustelu on asian ydin, ja muut työvälitteet, kuten lehtiset, monisteet, pelit ja kyselyt, ovat lisämausteita, joita jokainen voi käyttää tarpeen mukaan. Keskustelut sanana nousi aineistossa esille lukuisia kertoja osoittaen edellä mainitun todeksi.

Osa vastaajista kertoi seksuaalikasvatuksen teemoista puhumisen olevan luontevaa ja seksuaalisuuden olevan aihe muiden joukossa. Useassa kohdassa mainittiin kuitenkin, ettei seksuaalisuuteen liittyvät asiat tule välttämättä lainkaan puheeksi, ellei asiakas ota niitä itse esille. Puheeksi ottaminen koetaan siis välillä haastavana. Jotkut vastaajista sanoivat, että seksuaalikasvatuksen teemoista tulee puhuttua joidenkin asiakkaiden kanssa enemmän kuin toisten. Usein aihe nousee esille puhuttaessa esimerkiksi nuoren seurustelusta ja ihmissuhteista.

Seksistä tai seksuaalisuudesta puhuminen on useimmiten luontevaa erityisesti silloin, kun aloite siihen tulee lapselta/nuorelta itseltään. Puheeksi ottaminen ei aina ole niin helppoa.

Aineistossa mainittiin, että on paljon aikuisia, joille seksistä puhuminen on vaikeaa ja noloa. Ajattelen samoin, sillä seksi tuntuu olevan edelleen tabu, vaikka siitä keskusteleminen onkin vuosien saatossa tullut avoimemmaksi ja sallitummaksi. Jälleen on muistettava, että seksi on aiheena vain yksi osa seksuaalikasvatusta. On sallittua ammattilaisenakin kokea jotkin aiheet hankaliksi, mutta silloin on mielestäni tutkailtava itseään ja, huolimatta epämukavuudesta, otettava asioista kunnolla selvää, mikäli asiakas haluaa seksistä keskustella. Tiedon on oltava ajantasaista eikä se saa perustua ammattilaisen omiin mielipiteisiin. Asiakkaan kanssa voi myös etsiä tietoa yhdessä. Ei ole kiellettyä kertoa lapselle tai nuorelle, ettei tiedä jotain asiaa – yhteinen tutkiminen ja ihmettely voi olla arvokas kokemus.

Aikuisissa on paljon niitä, joille seksistä puhuminen ylipäätään on vaikeaa ja noloa. Silloin on oikeastaan mahdotonta antaa minkäänlaista avoimempaa esimerkkiä kenellekään.

Kuraattorit nostivat vastauksissaan esille, kuinka tärkeää on pitää seksuaalikasvatus ja seksuaalisuudesta puhuminen esillä. Se, että asioista uskalletaan puhua ääneen, rehellisesti ja niiden oikeilla nimillä, on ainoa keino edistää muutosta ja purkaa tabuja. Lisäksi eräässä vastauksessa toivottiin enemmän puhetta nuorten kokemista paineista seksiin ja seksuaalisuuteen liittyen. Aikuisten puheeseen heijastuvat asenteet ovat tässä avainasemassa – on aikuisten tehtävä pitää huoli, ettei pelkästään vältetä paineiden aiheuttamista, vaan myös pyritään aktiivisesti vähentämään niitä sanoin ja teoin.

Itse toivoisin ehkä enemmän puhetta nuorten paineista tämän aiheen ympärillä, ehkä yläkoulussa.

7.3 Yhteistyötä seksuaalikasvatuksen äärellä

Aineistossa nousi esille myös se, että osa kuraattoreista on ohjannut asiakkaitaan eteenpäin tai auttanut ja neuvonut muun avun piiriin. Esimerkiksi Transtukipisteen mainittiin olleen

hyödyllinen taho. Lisäksi mainittiin erilaiset nettisivut ja chatit, joita asiakkaalle voi suositella esimerkiksi vertaistuen tai tiedonhaun välineiksi. Joskus kuraattori saattaa olla myös ohjaamassa asiakasta toisenlaisen ammattilaisen luokse, esimerkiksi lääkärin tai psykologin, mikäli tuntuu, ettei kuraattorikäynnit yksinään riitä. Tämä pätee niin identiteetti- kuin muissakin kysymyksissä.

Erilaiset chatit, nettisivut ovat erittäin tärkeä tuki ja jos kuraattorin luona ei uskallakaan kertoa kaikkea, voi ohjata näille sivuille/chatteihin.

Olen käynyt Setan koulutuksissa, jotka olen kokenut todella hyvinä sekä tarvittaessa pyytänyt ja saanut apua esim. Transtukipisteeltä. Näiden palveluiden piiriin olen myös ohjannut tarvittaessa nuoria ja heidän vanhempiaan.

Useammassa vastauksessa mainittiin, että seksuaalikasvatus kuuluu tällä hetkellä enemmän terveydenhoitajan työnkuvaan, ja esimerkkinä mainittiin esimerkiksi ”murkkutunnit” ja muut ryhmässä tapahtuvat toiminnot. Tämä on mielestäni hyvä esimerkki siitä, miten väärin seksuaalikasvatus ymmärretään ja kuinka se sekoitetaan esimerkiksi seksuaaliopetukseen tai -valistukseen, joita avasin luvussa 3. Käsitteitä. Haluan korostaa, etten syytä tästä epäselvyydestä vastaajia, vaan rakenteita. Ammattilaiset eivät ole koulutuksissaan saaneet tarpeeksi hyvää opetusta seksuaalikasvatukseen liittyen, eikä lisäkoulutuksia juuri ainakaan suurella mittakaavalla järjestetä.

On äärimmäisen tärkeää ymmärtää ja tuoda esiin, että seksuaalikasvatus on jokaisen lasten ja nuorten kanssa työskentelevien velvollisuus. Seksuaalikasvatus ei ole pelkästään ehkäisyyn, seksiin, seksitauteihin tai ihmisen biologiaan liittyviä teemoja – se on itseasiassa suurelta osin kaikkea muuta. Turvataidot, itsetunto, identiteetti, oman ja muiden kehojen ja rajojen arvostaminen, ihmissuhteet ja kymmenet muut asiat kytkeytyvät seksuaalikasvatukseen. Uskonkin, että vastaajat tekevät työssään enemmän seksuaalikasvatusta kuin huomaavat, sillä se voi terminä hämätä ja tuntua rajoittavalta. Halusin nostaa tämän asian esille aineistoa tutkiessani, sillä mielestäni se antaa hyvän kuvan siitä, kuinka vähän seksuaalikasvatus sanastoineen on meille tuttua. Parhaimmillaan seksuaalikasvatus on yhteistyötä – opettajat, terveydenhoitajat, kuraattorit, vanhemmat ja

muut kasvattajat voivat yhdessä luoda sallivan kasvuympäristön täynnä ajantasaista tietoa ja vastavuoroista ihmettelyä. Vastuuta ei voi syyttää jollekin toiselle, vaan jokaisen on otettava seksuaalikasvatus huomioon omassa työssään siten kuin se työn kuvaan parhaiten istuu.

7.4 Rakenteet ja kouluttautuminen – mistä muutos alkaa?

Yhdeksi vastauksista esiin nousseeksi teemaksi muotoutui koulutukset sekä rakenteisiin liittyvät huomiot. Aineistossa mainittiin, että koulumaailmalla on seksuaalikasvatuksen suhteen vielä paljon opittavaa. Eräässä vastauksessa tuli esille, että kuraattori on joutunut viemään koulussa viestiä eteenpäin, kun jossakin asiassa asiakkaat ovat kokeneet loukkaavuutta ja asiattomuutta. Tämä on mielestäni hyvä osoitus siitä, miten kuraattoriin parhaimmillaan luotetaan – lapset ja nuoret ajattelevat, että kuraattorille uskaltaa kertoa ja luottavat, että tämä on heidän puolellaan. Huolestuttavaa toki on, että koulussa nousee esiin asioita tai toimintaa, joka voidaan kokea loukkaavana.

Myös rakenteista mainittiin vastauksissa. Kuten jo aiemmin työssäni mainitsin, ovat useat seksuaalikasvatuksen haastekohdat tiukasti liitännäisiä rakenteiden puutteisiin tai ongelmiin. On toki ymmärrettävää, ettei rakenteisiin saada muutoksia hetkessä, mutta oma näkemykseni on, että seksuaalikasvatuksen suhteen muutokset ovat olleet äärimmäisen hitaita. Ajattelen, että rakenteelliset muutokset kulkevat käsi kädessä asenteiden kanssa. Mikäli rakenteita ei kehitetä tai muuteta, eivät asenteetkaan ehkä muutu. Toisaalta, jos asenteet eivät muutu, on vaikea tehdä rakenteellisia parannuksia. Mistä muutos siis oikeastaan lähtee? Kaikkialta, pala palalta.

Koulumaailmalla on paljon opittavaa näissä asioissa ja usein olen vienyt oppilaiden puolesta viestiä eteenpäin siitä, missä asioissa koulussa koetaan loukkaavuutta ja asiattomuutta. Pikkuhiljaa rakenteisiin saadaan muutoksia myös sillä, että asioita pidetään esillä ja niistä uskalletaan puhua ääneen.

Vastauksissa ei avattu, mitä rakenteilla tarkoitetaan. Itse puhuessani rakenteista puhun niin valtiotasoisista toimijoista, kuten ministeriöistä ja hallituksesta ja näin ollen myös lainsäädännöstä, kuin myös ruohonjuuritasosta eli paikallispolitiikasta, lautakunnista, koulujen ja niiden henkilöstön käytännöistä ja asenteista sekä esimerkiksi sivistys- sekä

kasvatus- ja opetuspalveluista. Lisäksi koulutus on iso osa rakenteita – miten ammattilaiset voivat antaa laadukasta seksuaalikasvatusta, jos heillä ei ole siihen kunnan koulutusta? Mielestäni olisi siis äärimmäisen tärkeää tutkia koulutussisältöjä aina peruskoulusta korkeakouluhin saakka ja pohtia, onko seksuaalikasvatusta riittävästi ja antaako esimerkiksi korkeakoulujen opinnot aikuisille valmiudet toteuttaa seksuaalikasvatusta.

Menneisyyteen eli nykyisten ammattilaisten koulutussisältöihin vaikuttaminen on mahdotonta, mutta osaamista on mahdollista lisätä esimerkiksi erilaisten koulutusten avulla. Ammattilaisille on toki tarjolla pitkäkestoisia täydennyskoulutuksia tai kokonaan uusia opintoja, kuten seksuaalikasvatusopinnot, mutta uskon, että jo pienet työnantajan järjestämät koulutuspäivät tai seminaarit ovat isossa osassa tiedon lisäämistä ja ammattilaisten osaamisen tukemista. Koulutukset nousivatkin aineistossa esille. Eräs vastaaja kertoi kouluttautuneensa itse aiheeseen enemmän, ja toinen kirjoitti tutkineensa itse seksuaalisuuteen liittyviä asioita. Aineistossa mainittiin myös, että koulutuksia sekä oppilaille että henkilökunnalle on ehdotettu, mutta ne eivät ole toteutuneet. Aiheeseen liittyvät koulutukset on koettu hyvinä, ja eräs vastaajista kertoi, että työnantaja on hyväksynyt koulutuksia hyvin, jos sellaisiin on halunnut lähteä.

Olen käynyt Setan koulutuksissa, jotka olen kokenut todella hyvinä. -- Myös koululle olen ehdottanut koulutuksen tuomista oppilaille ja henkilökunnalle Setan kautta, mutta vaikka tämä on edelleen puheissa, ei se vielä ole toteutunut.

Työnohjaus ja kollegiaalinen tuki tulivat aineistossa myös esiin. Uskon kuraattorin työssä työnohjauksen olevan hyvin tärkeää yleisestikin, mutta seksuaalikasvatuksen teemat voivat olla erityisen hankalia tai arkoja, ja siksi työnohjauksesta voi olla suuri apua niitä käsitellessä. Kollegiaalinen tuki on iso osa mitä tahansa kasvatustyötä, ja etenkin, kun kuraattorit työskentelevät yksin, on tärkeää päästä avaamaan työtilannetta ja haastavia asiakastilanteita esimerkiksi tiimeissä. Seksuaalikasvatus voi olla jollekin tiimin jäsenelle helppoa ja luontevaa, kun taas toinen voi kamppailla aiheen äärellä, ja tällöin yhteinen pohdinta voi olla todella antoisaa. Kollegoilta voi saada hyviä neuvoja, miten käsitellä asiakkaan kanssa hankalia aiheita tai mistä löytää luotettavaa tietoa.

7.5 Asiakkaiden reaktiot ja tarpeet vaihtelevat

Aineistossa näkyi jonkin verran pohdintaa myös siitä, miten lasten ja nuorten nähdään kokevan seksuaalikasvatustilanteet tai seksuaalisuudesta puhuminen. Esiin nousi, että aihe on usein asiakkaalle arka ja hän saattaa olla aiheen äärellä melko hämillään. Vastauksissa mainittiin myös, että kaikkien kanssa seksuaalikasvatusta ei voi tehdä. Toivon tämän tarkoittavan, ettei kaikkien kanssa välttämättä pysty puhumaan esimerkiksi seksistä – kuten sanottua, seksuaalikasvatus on paljon muutakin ja sitä kuuluu tehdä jokaisen lapsen ja nuoren kanssa jollain tasolla.

Kaikilla asiakkaillani ei ole halua tai kykyä keskustella seksuaalikasvatuksen teemoihin liittyvistä asioista. Osa hämmentyy ja tällöin kuraattorin pitää osata kertoa, miksi ottaa em. teemoja puheeksi.

Aineistossa puhuttiin myös siitä, että etenkin internetin vuoksi nuoret eivät nykyään ole niinkään vailla tietoja, kuten ennen. Tietoa etsitään itse ja sitä löytyykin paljon. Ammattilaisen on kuitenkin muistutettava lapsia ja nuoria siitä, ettei kaikki netistä löytyvät tiedot pidä paikkaansa, ja esimerkiksi ohjattava asiakasta luotettavien ja hyväksi todettujen nettisivujen pariin. Eräs vastaaja arveli seksuaaliopetuksen olevan hyvällä mallilla, sillä opiskelijat ovat hänen mukaansa hyvin perillä sukupuolitaudeista ja ehkäisyasioista. Mielestäni on tärkeää muistaa, että seksuaaliopetus on vain pieni osa seksuaalikasvatusta kokonaisuutena. Se on siitä huolimatta tärkeää, ja onkin hyvin pitkälti opettajasta kiinni, millaista seksuaaliopetus on – jos opettajaa kiusaannuttaa ja aihe käydään mahdollisimman nopeasti kirjasta läpi, voi seksuaaliopetusta kutsua epäonnistuneeksi. Tästä syystä on tärkeää, että jokainen aikuinen kantaa oman kortensa kekoon.

Opiskelijat tuntuvat olevan hyvin perillä sukupuolitaudeista ja ehkäisyasioista.
-- seksuaalivalistus taitaa hoitua hyvin peruskouluissa, koska tämän ikäiset nuoret ovat asioista hyvin perillä. On eri asia, kuinka sitten toimivat.

7.6 Kuraattorin roolit seksuaalikasvattajana vaativat itsetutkiskelua

Vastauksissa tuli useaan otteeseen esiin se, millaisena kuraattorin rooli nähdään seksuaalikasvatustilanteissa. Tärkeinä asioina esiin nousivat tukena ja kuuntelijana oleminen. Aineistosta nousi esiin se, että kuraattori voi olla erittäin tärkeä tuki asiakkaalle, sillä kuraattori on luottamuksellinen taho, joka ei ole yhtä aktiivisesti näkemässä nuorta päivittäin, kuten opettaja, saati omat vanhemmat tai huoltajat. Luottamus sekä neutraalius ovat tekijöitä, jotka voivat tehdä kuraattorista asiakkaan uskotun ihmisen.

Seksuaalikasvattajana kuraattorin työssä koen, etteivät asiakkaat juurikaan ole enää vailla tietoja/faktoja vaan kaipaavat tässäkin asiassa neutraalia kuuntelijaa sekä kanssakulkijaa.

Eräissä vastauksessa mainittiin myös nuorten puolien pitäminen. Vaikka jokainen toivoo, että kaikki kasvattajat ja ammattilaiset tahtovat aina nuoren parasta, voi joskus tulla tilanteita, missä esimerkiksi kuraattori näkee jonkin tilanteen tai tapahtuman neutraalimmin ulkopuolelta kuin esimerkiksi lapsen tai nuoren oma opettaja tai vanhemmat. Tällöin kuraattori voi joutua pitämään asiakkaan puolia hankalienkin asioiden äärellä. Eräissä vastauksessa mainittiin, että nuori voi kokea hyvin suurta ahdistusta, jos esimerkiksi kotona hyväksytään vain heterosuhteet. Tällaisessa tilanteessa asettuminen lapsen tai nuoren puolelle ja suvaitsevaisuuden osoittaminen on todella tärkeää. Joskus puolustajana voi joutua pohtimaan oman toimintansa eettisyyttä, jos ongelman juuret ovatkin esimerkiksi yhteisissä toimintamalleissa tai rakenteissa. Tällöin on tärkeää osata perustella kantansa.

Joissain tilanteissa on itseltäänkin tullut tai meinannut tulla itku, kun koittaa pitää esim. sukupuoltaan miettivän nuoren puolia koulun aikuisia ”vastaan”. Tietoa on vähän ja se näkyy aikuisten asenteissa ja ajatuksissa.

Osassa vastauksissa pohdittiin, miten seksuaalikasvatus vaatii työskentelyä itsensä kanssa. Seksuaalisuuden teemojen äärellä täytyy kuulostella ja tutkia itseään, omia ajatuksiaan ja asenteitaan sekä suhtautumistaan seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen. Eräissä vastauksessa tuli esille ajatus siitä, että vaikka seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa kehittyy koko ajan, ei se poista jo tehtyä vahinkoa, mikäli on vahingossa loukannut asiakasta jollakin oletuksella tai tietämättömyydellä. Seksuaalikasvatusta tukevana tekijänä nähtiin se, että

nykyään moni uskaltaa olla enemmän oma itsensä, myös ammattilaiset, ja ihmisen ovat suvaitsevaisempia kuin ennen.

Uskon kuitenkin, että kehityksen asiassa koko ajan – se ei kuitenkaan auta heitä, jotka olen ehkä onnistunut pelästyttämään jollakin ajattelemattomalla oletuksella tai lausahduksella.

Seksuaalikasvatus on yksi niistä asioista, joissa täytyy koko ajan kuulostella ja tutkiskella itseään: omia ajatuksiaan, asenteitaan, suhtautumistaan jne., jotta voi olla parhaalla mahdollisella tavalla tukena tai kuuntelijana nuorille ja lapsille.

7.7 Moninaiset haasteet jarruttavat seksuaalikasvatuksen toteutumista

Seksuaalikasvatukseen liittyviä haasteita mainittiin vastauksissa useita. Suurimmaksi haasteeksi nousi tiedon puute, joka näkyy aikuisten asenteissa ja ajatuksissa. Tietoa kaivataan lisää ammatillisen osaamisen tueksi sekä yleisesti niin aikuisille kuin lapsille ja nuorillekin. Mielestäni on ymmärrettävää, ettei ammattilaisilla ole välttämättä aikaa etsiä parasta ja ajantasaista tietoa – siksi onkin käännäyttävä työnantajien puoleen ja vaadittava koulutuksia ja tietopaketteja ammattilaisille sekä lapsille ja nuorille. Koulutuspäivät tai luennot voivat kannustaa ammattilaisia tutkiskelemaan aihetta myös omalla ajalla, ja innostuminen aiheesta on paras tapa sisäistää tietoa ja toteuttaa laadukasta seksuaalikasvatusta.

Haastekohtana nähtiin myös puheeseen ja rakenteisiin syvään juurtunut heteronormatiivisuus. Heteronormatiivisuudella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, miten parisuhteesta tai perheestä puhuttaessa oletetaan pariskunnan olevan mies ja nainen, seksin olevan miehen ja naisen välistä yhdyntää tai esimerkiksi tytöiltä kysytään poikaystäväistä ja päinvastoin. Myös koulukirjoissa on huomattu olevan vahvasti heteronormatiivinen ote. Vaahtera (2004) puhuu kirjoissa esiintyvistä heteronormatiivisuudesta seuraavasti: ”Oppikirjojen heteronormatiivisuus on pelottavaa. On kyse muustakin kuin epämääräisistä sanamuodoista. Koulu muokkaa asenteita. Se kasvattaa meistä aikuisia, joilla voi olla aivan väärä tietoja sekä käsityksiä muista ihmisistä.” On tärkeää huomata heteronormatiivisuus ja

opetella siitä pois aina, kun siitä jää itselleen kiinni. Aineistossa nousi esiin se, että heteronormatiivisuus on niin syvään juurtuneena yhteiskuntaamme, että se näkyy sananvalinoissa tahattomina oletuksina. Heteronormatiivisuus onkin haasteena suuri ja yhteiskunnallinen, mutta jokaisella on mahdollisuus vaikuttaa omiin sanoihinsa ja asenteisiinsa, ja niihin etenkin ammattilaisten tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Suurin haaste seksuaalikasvatuksessa on omalla kohdallani puheeseen juurtunut heteronormatiivisuus -- Se on niin syvään juurtunutta, että sen kanssa saa todella tehdä töitä joka kohtaamisella.

Asiakkaiden eriaikainen kehitys mainittiin myös haasteena, joka kuraattorin pitää työssään ottaa huomioon. Lapset ja nuoret kehittyvät eri tahdissa ja voivat olla keskenään joskus hyvin eri pisteissä kehityksessään. Esimerkiksi joillakin nuorista seksielämä saattaa alkaa varhain ja seurustelukumppaneita olla jo takana useampia, kun taas toisille se ei ole vielä lainkaan ajankohtaista. Murrosikäen lapset tulevat eri tahdissa, ja se vaikuttaa osaltaan esimerkiksi seksuaali-identiteetin muodostamiseen, oman kehon tutkimiseen ja itsensä näkemiseen suhteessa toisiin. Kaikki nämä on otettava huomioon, jotta seksuaalikasvatus on sensitiivistä ja ikätasoista. On muistettava, että nuori voi olla ulkoisesti jo aikuisen oloinen, mutta voi olla vielä varhaisella tasolla seksuaalisuuden portaita, ja ajatusmaailma on yleensä teinin, ei aikuisen. Kehityksen eriaikaisuutta korostetaan myös seksuaalisuuden portaiden mallissa (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019) ja on tärkeää muistaa, että portaiden ikähaarukka on laaja. Toiset kulkevat portaita nopeammin kuin toiset ja jollakin portaalla viivytään pitkään, jollakin lyhyemmän aikaa (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019). Seksuaalisuuden kehitys on yksilöllistä ja se nousi esiin vahvana, seksuaalisuuden portaiden mallin kanssa yhtenevänä tuloksena.

Samanikäiset ovat monesti hyvin eri kehitysvaiheissa mitä tulee seksuaalisuuteen.

Aineistossa puhuttiin myös siitä, miten asiakkaat aistivat ammattilaisen suhtautumisen seksuaalikasvatuksen teemoihin liittyen. Eräässä vastauksessa mainittiin, että asiakas kyllä huomaa, mikäli aihe kiusaannuttaa kuraattoria, ja se voi viedä pohjan koko keskustelulta. Jos seksistä, seksuaalisuudesta tai muista seksuaalikasvatukseen liittyvistä asioista puhuminen

on aikuiselle noloa ja vaikeaa, ei voi olettaa, että lapsi tai nuori pystyy avautumaan tai uskaltaa kysyä suoraan mieltä askarruttavia kysymyksiä.

Seksuaalisuuteen liittyvien asioiden tulee olla sellainen aihe muiden joukossa.

Asiakkaat aistivat, jos työntekijän on vaikea ottaa asiaa vastaan.

Vaikka netistä löytyvä tieto koettiin toisaalta hyvänä, netistä löytyvät videot, porno ja sosiaalinen media koettiin hankaliksi asioiksi. On mahdotonta vaikuttaa siihen, millaista sisältöä lapset ja nuoret löytävät. Some luo valtavasti paineita liittyen ulkonäköön, vitsillä tehtyjen videoiden sisällöt saattavat olla hyvin loukkaavia ja pornosta lapset ja nuoret voivat saada hyvin väärän kuvan siitä, millaista seksi todellisuudessa on. Porno voi lisätä paineita esimerkiksi siitä, miltä kehon tai sukupuolielinten pitäisi näyttää, miltä seksin tulisi näyttää ja kuulostaa tai kuinka kauan seksin kuuluu kestää. Itse ajattelen, että pornoa ei saa demonisoida, sillä se tuo parhaimmillaan paljon iloa ja tyydytystä aikuisten seksielämään, fantasioihin ja seksuaalisuuden toteuttamiseen. On kuitenkin tärkeää muistuttaa lapsia ja nuoria siitä, ettei valtaosa netistä löytyvästä pornosta ole oikeaa seksiä, vaan elokuvaa – näyteltyä, suunniteltua, kiillotettua kuvaa siitä, millaista seksi voisi olla. Todellisuus on paljon moninaisempaa, joskus arkisempaa ja aina juuri sellaista, millaiseksi ihmiset sen itse haluavat luoda.

Niitä (nuoria) täytyy välillä palautella maan pinnalle. Tyttöillä on paineita siitä, kuinka pitää olla haluttu ja pojilla pitäisi olla pornotähden taidot heti seksielämän alkaessa!

Lisäksi haasteeksi koettiin kiire ja ajanpuute, vaihteleva työnkuva ja se, että asiakkaiden akuutimmat asiat saattavat jättää seksuaalikasvatuksen jalkoihinsa. Joskus asiakas itse ei halua puhua seksuaalisuudesta tai seksistä. Itse työssäni sosiaaliohjaajana annoin nuorille mukaan esitteitä ja lehtisiä seksuaalisuudesta, ehkäisystä ja seksistaudeista sekä seksistä, vaikka he eivät olisikaan halunneet aiheesta keskustella. Asiasta ei tarvinnut jutella, mutta nuori sai mahdollisuuden tutustua materiaaleihin, löytää luotettavia nettisivuja ja mikä tärkeintä, sai kuvan siitä, että seksuaalisuudesta puhuminen on sallittua eikä se ole minulle ammattilaisena tabu tai epämukava aihe.

7.8 Kehitysideoita ja toiveita

Rakenteelliset muutokset olivat selvästi yksi isoin kehityskohde. Kuten aiemmin mainittu, rakenteelliset muutokset voivat olla hitaita, mutta niihin on mahdollista vaikuttaa pitämällä ääntä seksuaalikasvatuksen, tasa-arvon ja muutoksen puolesta. Aineistossa nousikin esille tärkeänä asiana se, että seksuaalisuus pidettäisiin puheissa ja näin ollen aktiivisesti mielessä, jotta se ei olisi enää tabu. Myös koulutukset sekä ammattilaisille että lapsille ja nuorille nousivat esiin yhtenä toiveena, ja toivonkin vastaajien työnantajien ottavan tämän toiveen huomioon.

Seksuaalikasvatus vaatii mielestäni kuraattorityössä aikaa ja rauhaa. Sitä toivoisin olevan enemmän. Joka tapauksessa tärkeä ja keskeinen osa-alue kuraattorityössä, kuten kouluissa toivoisi olevan yleisemminkin.

Vastaajat olivat kautta linjan sitä mieltä, että seksuaalikasvatus on tärkeä asia ja sen olisi syytä olla luonteva osa kuraattorin työtä sekä kaikkien lasten ja nuorten kanssa toimivien työskentelyä. Eräs vastaaja sanoi, että voisi omassa työssään huomioida asian laajemmin ja monipuolisemmin. Toivonkin, että asian pohtiminen kirjoitelmapyyntöön vastatessa sai kiinnostuksen heräämään, palautti seksuaalikasvatuksen teemoja taas muistiin ja ehkä näin ollen tuo sen suuremmaksi osaksi asiakkaan kokonaisvaltaisen tilanteen huomioimista jatkossa.

Seksuaalikasvatusta toki voi antaa mielestäni minkä ikäiselle tahansa! Ja sen olisi syytäkin olla luonteva osa kaikkien lasten ja nuorten kanssa toimivien työtä siten kuten se työn luonteeseen parhaiten sopii. Tämä siis toiveeni.

7.9 Laadukkaan seksuaalikasvatuksen monet tunnusmerkit

Viimeisenä on mielestäni hyvä avata niitä lukuisia aineistosta löytyviä huomioita ja mielipiteitä siitä, millaista hyvän ja laadukkaan seksuaalikasvatuksen tulisi olla. Vastauksissa tuli esiin kymmeniä kertoja mainintoja siitä, millaisena seksuaalikasvatus parhaimmillaan nähdään ja mihin ammattilaisten tulisi pyrkiä. Iso osa näistä huomioista pätee monenlaiseen

lasten ja nuorten kanssa tehtävään työhön, mutta erityisesti seksuaalikasvatuksessa arkistenkin seikkojen merkitys korostuu sen ollessa vielä uusi ja koko ajan kehittyvä alue.

Yhteisen pohdinnan ja mietiskelyn rooli nousi aineistosta esille. Seksuaalikasvatus kattaa niin suuria asioita ja kysymyksiä, ettei niihin aina ole yksiselitteisiä tai valmiita vastauksia. Lapsen ja nuoren kanssa yhdessä asioiden pohdiskelu, tutkiminen ja ratkaisujen miettiminen on seksuaalikasvatuksessa, kuten muutenkin kuraattorin työssä, olennaista. Valmiiden ratkaisujen antaminen ei yleensä anna asiakkaalle mahdollisuutta kokea oivalluksia oman tilanteensa äärellä. Aineistossa mainittiin myös luottamus ja se, miten luottamukselliset ja pitkäaikaiset kontaktit antavat parhaan alustan käsitellä arkojakin aiheita.

Oppilaisiin on usein pitkäaikaiset ja luottamukselliset kontaktit, jotka mahdollistavat erilaisten seksuaalisuuteen liittyvien teemojen turvallisen käsittelyn/pohdinnan/yhteisen miettimisen.

Seksuaalikasvatus, ja kuraattorin työ yleisestikin, on usein aistimista, tilanteen tasalla olemista sekä asiakkaan toiveiden ja tarpeiden tulkitsemista. Ammattilaisen on osattava lukea tilannetta, jotta keskustelu on turvallinen. Toisten asiakkaiden kanssa paras lähestymistapa on suora ja rehellinen, joidenkin kanssa seksuaalikasvatuksen teemoista puhuminen vaatii enemmän tunnustelua ja hitaampaa lähestymistä. Pääasia on, että kuraattori on aina valmis kuuntelemaan ja kuulemaan jokaisen asiakkaan oman äänen – usein siitä oppii ammattilaisenakin eniten.

Laadukas seksuaalikasvatus on sallivaa ja ennakkoluulotonta, ja sama näkyi myös aineistossa. Vastavuoroisuus on tärkeää, ja tuomalla seksuaalikasvatuksen teemat mukaan keskusteluihin luontevasti, aiheena muiden joukossa, antaa ammattilaisen mahdollisuuden vastavuoroisuudelle ja vuoropuhelulle valistuksen sijaan. Hyvässä seksuaalikasvatuksessa otetaan huomioon jokainen lapsi ja nuori erilaisuudesta huolimatta ja juuri sen vuoksi. Asiakas on kohdattava yksilönä eikä oletusten tekeminen kuulu hyvään seksuaalikasvatukseen.

On erittäin tärkeää, että kuraattori työssään kohtaa asiakkaan aina sallivasti ja ennakkoluulottomasti, myös seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen liittyvissä asioissa.

Muita aineistosta nousseita hyvän seksuaalikasvatuksen tunnusmerkkejä oli, että seksuaalikasvatus ei saa olla moralisoivaa, tuomitsevaa eikä ylhäältä alaspäin annettua, ja että kuraattori voi täydentää ja haastaakin nuoren näkökulmia. Seksuaalikasvatuksen tulisi olla osa oppilaan kokonaisvaltaisen tilanteen selvittelyä, sillä seksuaalisuus on olennainen osa elämää. Laadukas seksuaalikasvatus voi parhaimmillaan lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia – sen puuttuminen tai esimerkiksi ennakkoluulot ja aikuisten haitalliset asenteet voivat puolestaan olla iso tekijä lasten ja nuorten voinnin huonontumisessa.

Seksuaalisuus on olennainen osa elämää ja hyvin- tai pahoinvointia. Tämän muistaminen kuraattoryössä on tärkeää.

8 Johtopäätökset

Aineiston analyysin pohjalta pystyi tekemään muutamia johtopäätöksiä liittyen tutkimuskysymykseen ”Mitä koulukuraattorit kertovat kokemuksistaan seksuaalikasvatuksesta omassa työssään?” Yhtenä johtopäätöksenä voi pitää sitä, että vaikka seksuaalikasvatus on vielä lapsen kengissä, osa ammattilaisista toteuttaa sitä ajatuksella. Siihen vaikuttaa oma kiinnostus aihetta kohtaan sekä se, onko jatkokouluttautunut tai osallistunut koulutuksiin ja luennoille tai etsinyt itse tietoa. Toisaalta joidenkin työnkuvaan seksuaalikasvatuksen teemat eivät kuulu lähes ollenkaan. Tämä kertoo mielestäni huolestuttavasti siitä, että huolimatta lasten ja nuorten oikeudesta seksuaalikasvatukseen kaikki eivät sitä saa. Kuten THL (2019) sivullaan kertoo, seksuaalioikeuksiin kuuluu muun muassa oikeus saada seksuaalikasvatusta. Tämä tulee jokaisen ammattilaisen muistaa. Ajattelen, että mikäli kuraattoreiden välillä on seksuaalikasvatuksen toteuttamisen suhteen niin suuria eroja kuin aineiston pohjalta voi päätellä, ovat erot todennäköisesti esimerkiksi opettajien, lastenhoitajien, lastentarhanopettajien ja muiden lasten ja nuorten kanssa työskentelevien välillä vähintään yhtä isoja. Juuri tähän tarvitaan rakenteellisia muutoksia, opintokokonaisuuksien sisältöjen päivittämistä ja työnantajan vastuun lisäämistä henkilöstön osaamisen ylläpitämisessä.

Selkeästi esiin nousi myös se, että haasteita ja kehitettäviä kohtia löytyy seksuaalikasvatuksen toteuttamisesta runsaasti. Aineistossa oli kuitenkin paljon ammattimaisia ja tutkimustiedon kanssa yhteneviä huomioita hyvästä

seksuaalikasvatuksesta sekä siitä, mihin suuntaan sitä tulisi kehittää. Näin ollen voi päätellä, että kuraattorit tiedostavat, millaista seksuaalikasvatuksen tulisi olla, mutta työkalut sen toteuttamiseen saattavat olla vähissä. Lisäksi uskon, että kuraattorit tekevät seksuaalikasvatusta tiettyjen osa-alueiden osalta enemmän kuin huomaavat. Kuten sanottua, seksuaalikasvatukseen sisältyy seksin ja seksuaalisuuden lisäksi itsetuntoon, turvataitoihin, ihmissuhteisiin sekä moneen muuhun aiheeseen liittyviä asioita, joiden uskon olevan aktiivisemmassa käsittelyssä asiakkaiden kanssa kuin ehkä esimerkiksi seksiin liittyvät asiat.

Mielestäni merkittävä huomio on se, ettei seksuaalikasvatus käsitteenä tunnu olevan selkeä. Aineistoa analysoidessani avasin jo hieman sitä, miten pidän ongelmallisena, että seksuaalikasvatus sekoitetaan seksuaaliopetukseen. Tästä voi päätellä, ettei ammattilaisilla ole tarpeeksi ajantasaista tietoa, elleivät he sitä ole itse ehtineet tai osanneet etsiä. Ajattelen, että vaikka tulevaisuudessa opintokokonaisuuksien sisällöistä löytyy toivottavasti enemmän seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen valmistavaa opetusta, ei se riitä, sillä nykypäivän ammattilaiset tulevat olemaan työelämässä vielä vuosikymmeniä. Siksi nykyisten ammattilaisten suhteen on työnantajalla iso vastuu – työntekijöille on järjestettävä koulutuksia ja luentoja, aiheeseen liittyviin jatko-opintoihin on suhtauduttava myönteisesti ja työntekijöiden oman ammattitaidon kehittämistä on kannustettava aktiivisesti.

Yhteenvetona johtopäätöksistä voisi siis sanoa, että seksuaalikasvatusta toteutetaan vaihtelevasti. Tiedon puute, asenteet sekä kiire ja vaihteleva työnkuva vähentävät mahdollisuuksia toteuttaa laadukasta seksuaalikasvatusta. Koulutuksia tarvitaan lisää sekä ammattilaisille että lapsille ja nuorille. Kuraattorit tietävät, millaista hyvän seksuaalikasvatuksen tulisi olla ja he käsittelevät seksuaalikasvatuksen teemoja todennäköisesti enemmän kuin huomaavat. Kuten Cacciatore ja Korteniemi-Poikela (n.d.) Cacciatoren nettisivulla hyvin tiivistävät, seksuaalikasvatuksen tavoitteena on lapsen ja nuoren terve kasvu ja kehitys eli lapsen ja nuoren kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja kehityksen tukeminen. Sitähän kuraattorin työ on, ja uskon, että juuri näiden asioiden takia kuraattorit työtään tekevät. Seksuaalikasvatuksessa on pohjimmiltaan täysin sama ideologia.

Tärkeimpänä johtopäätöksenä voi todeta, että kuraattorit pitävät seksuaalikasvatusta tärkeänä asiana. Seksuaalikasvatus on kehitysvaiheessa – sitä kehitystä voi jokainen

ammattilainen, kasvattaja ja aikuinen edistää omilla teoillaan. Etenkin kuraattorit, joilla voi parhaimmillaan olla valtavan suuri vahvistava tai kannatteleva rooli asiakkaan elämässä, ovat nimenomaan ruohonjuuritasolla huolehtimassa siitä, että lasten ja nuorten hyvinvointi otetaan huomioon myös seksuaalikasvatuksen teemojen avulla. Seksuaalikasvatusta täytyy pitää esillä, sen puolesta pitää puhua, epäkohtiin tulee puuttua ja seksuaalisuudesta on aika alkaa puhua ääneen entistä rohkeammin.

9 Pohdinta

Valitessani opinnäytetyöni aiheen minulla oli vahva hypoteesi siitä, että seksuaalikasvatus on jäänyt valtaosalla ammattilaisista kokonaan huomiotta. Aineistoa analysoidessani sain positiivisena yllätyksenä huomata, että kuraattorit toteuttavat seksuaalikasvatusta enemmän kuin olin kuvitellut. Lisäksi minulle jäi tuntuma, että kuraattorit käsittelevät seksuaalikasvatuksen alle luettavia teemoja ilman, että mieltävät sitä seksuaalikasvatukseksi. Haasteita ja epäkohtia tuli esille kuitenkin sen verran paljon, että ajattelen opinnäytetyöni olevan tarpeellinen ja huoleni seksuaalikasvatuksen toteutumisesta ja laadusta aiheellinen. Oli mielenkiintoista huomata, miltä osin hypoteesini osuivat oikeaan ja missä sain muuttaa käsitystäni. Erityisen hienona koin sen, että vastaajat olivat yhtä mieltä kanssani seksuaalikasvatuksen tärkeydestä ja ajankohtaisuudesta.

Käytännössä opinnäytetyöprosessi onnistui hyvin, vaikka aineistonkeruusuunnitelmia jouduttiinkin muokkaamaan koronatilanteen takia ja kaikki ohjaus, tapaamiset ja seminaarit tapahtuivat etäyhteyden välityksellä. Huolellisesti tehty tutkimussuunnitelma auttoi tutkimuksen jäsentelyssä matkan varrella. Aineistonkeruu sujui moitteettomasti ja vastaajien oma motivaatio näkyi sekä vastauksissa että käytännön järjestelyissä – etätapaaminen toimi suunnitellusti ja vastaajien kanssa oli helppoa sopia muun muassa vastauspapereiden toimittamisesta minulle. Haasteita on koronatilanteen lisäksi tuonut tiukka aikataulu, mutta loppujen lopuksi olen tyytyväinen siihen, millaiseksi matka opinnäytetyön parissa muodostui. Koin prosessin haastavana mutta antoisana, ja opin seksuaalikasvatuksesta opinnäytetyötäni tehdessäni valtavasti enemmän kuin olin etukäteen ajatellut.

Opinnäytetyötä tehdessäni noudatin hyvää tieteellistä käytäntöä ja kiinnitin erityistä huomiota eettisyyteen noudattaen ammattialan eettisiä ohjeita. Uskon, että mikäli tekisin

tutkimuksen uudelleen, tulokset olisivat samanlaiset. Vastasin tutkimuskysymykseeni ja pysyin valitsemassani aiheessa. En syyllistynyt tutkimusta tehdessäni minkäänlaiseen vilppiin, plagiointiin enkä tulosten muokkaamiseen tai vääristelyyn. Käytin tulosten luotettavuuden tukemiseksi runsaasti aineistolainauksia. Huomioin tarkasti myös lähdeviitteiden merkitsemisen ja lähdeluettelon vastaavuuden.

Eettisten seikkojen ja käytännön työn ohella opinnäytetyötä tehdessä olen pohtinut ammatti-identiteettiäni ja ammatillista kasvua. Opintojeni aikana ammatti-identiteettiini on eniten vaikuttaneet työharjoittelut ja työt, mutta opinnäytetyö itselleni tärkeästä aiheesta on vahvistanut sitä vielä eri tavalla. Koen uudenlaista paloa ja mielekkyyttä valmistua sosiaalialalle, kun olen päässyt tutkimaan työkenttää seksuaalikasvatuksen näkökulmasta. Koen vahvaa halua olla kehittämässä seksuaalikasvatusta laadukkaaksi ja luontevaksi osaksi alaamme sekä yhteiskuntaa ja kehittyä itse osaavaksi seksuaalikasvatuksen toteuttajaksi ja sen vahvaksi puolestapuhujaksi, ovat tulevat työni sitten koulumaailmassa, sosiaalihuollossa, järjestökentällä tai missä tahansa.

Lähteet

- Cacciatore R. & Ingman-Friberg S. (n.d.). WHO:n standardit Euroopassa. Väestöliitto. Haettu 12.9.2020 osoitteesta https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/kokonaisvaltainen-seksuaalikasva/standardit/
- Cacciatore R. & Korteniemi-Poikela E. (n.d.). Seksuaalikasvatus. Haettu 25.11.2020 osoitteesta <https://www.raisacacciatore.fi/136>
- ePressi (2017). *Sexpo tarjoaa seksuaalikasvattajille työkaluja seksuaalineuvontaan*. Haettu 27.11.2020 osoitteesta <https://www.epressi.com/tiedotteet/terveys/sexpo-tarjoaa-seksuaalikasvattajille-tyokaluja-seksuaalineuvontaan.html>
- Heino, J. & Janatuinen E. (2013). *Seksuaalisuudesta toiminnallisesti -ideoita ja kokeiluja*. Seksuaaliterveyden edistämisen kehittämistyö. Hoitotyön koulutusohjelma. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Haettu 14.9.2020 osoitteesta <https://core.ac.uk/download/pdf/38089307.pdf>
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2012). *Kategoriat, kulttuuri & moraalit*. Vastapaino.
- Kontula O. & Meriläinen H. (2007). Koulun seksuaalikasvatus 2000-luvun Suomessa. *Väestötutkimuslaitos. Katsauksia, E 26 / 2007, 9–23*.
- Koulukuraattorit ry. (2020). Eduskunnan sivistysvaliokunnan kuulemistilaisuus, kirjallinen asiantuntijalausunto. Haettu 10.9.2020 osoitteesta <https://www.talentia.fi/koulukuraattorit/wp-content/uploads/sites/23/2020/03/Koulukuraattorit-ry-Lausunto-KAA-4-2019-HG-S-27.2.2020.pdf>
- Oinonen, M. & Susineva, A. (2019). *Seksuaalikasvattajan käsikirja*. Helsinki: Hivpoint.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL (2019). Seksuaalisuuden ja sukupuolen sanasto. Haettu 10.9.2020 osoitteesta https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/seksuaalisuus-puheeksi/seksuaalisuuden-ja-sukupuolen-sanasto

Tuominen, S. (2012). *Seksuaalikasvatuksen asiantuntijoiden näkemyksiä peruskoulun seksuaalikasvatuksesta*. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden koulutusohjelma. Helsingin yliopisto. Haettu 10.9.2020 osoitteesta
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/34664/seksuaal.pdf>

Vaahtera, E. (2004). OVIn oppikirjatutkimuksen satoa. Haettu 25.11.2020 osoitteesta
<http://www.helsinki.fi/jarj/ovi/avaaovi/oppikirjat.html>

Väestöliitto (n.d.). Seksuaalisuuden portaat. Haettu 12.9.2020 osoitteesta
https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/ikatasoinen-seksuaalikasvatus/seksuaalisuuden-portaat/

Liite 1: Kirjoitelmapyyntö

Kerro kokemuksiasi ja ajatuksiasi seksuaalikasvatuksesta ja sen roolista työssäsi sekä siihen liittyviä kehittämisideoita ja toiveita.

Kirjoita kokonaisin lausein. Vastaa nimettömänä – kerro kuitenkin aluksi, ovatko asiakkaasi peruskoululaisia vai toisen asteen opiskelijoita.

Liite 2 Tutkimussuostumus

Allekirjoittamalla tämän lomakkeen annan suostumukseni käyttää tuottamaani aineistoa opinnäytetyössä.

pvm	allekirjoitus	nimenselvennys

Allekirjoittamalla tämän lomakkeen lupaan käsitellä saamaani aineistoa nimettömästi ja luottamuksellisesti.

pvm	allekirjoitus	nimenselvennys
		Elli Lukander